

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/03/torjay-benedek-wesselényi-miklos-hutlenségi-pere-10-01-05/>

Torjay Benedek

Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny, Történelem – pályamunka, 2017/2018. tanév

Iskola: Pécsi Janus Pannonius Gimnázium

Felkészítő tanár: Kutsera Róbert

Politikai bűncselekménynek azok a büntetendő cselekmények nevezhetők, melyek politikai cézzattal az állam, illetve a fennálló hatalom ellen irányulnak. A középkortól ez az uralkodó elleni támadást jelentette. Ennek megfelelően fej- és jószágvesztéssel büntetendők a közös elnevezéssel hűtlenségnek számító esetek, melyek között szerepelt az alkotmány, a király és a korona közhatalma elleni támadás, illetve ellenszegülés. Ennek megállapítása esetén az adományozott birtok visszaszállt a királyra és újból adományozhatóvá vált. Az idők változásával az újbóli birtokadományozások jelentősége csökkent és előtérbe került a hatalom érdekeivel szemben álló politikai szereplők kiiktatása a közéletből. Ehhez jó lehetőséget szolgáltatott a hűtlenség bűncselekménye. Ilyen volt a Wesselényi Miklós ellen hűtlenség vádjával folytatott magyarországi eljárás is. A dolgozat e per előzményeit, folyamatát és hatásait bemutatja be, és arra keresi a választ, hogy Wesselényi Miklós koncepció per áldozata volt-e? Mindezt az irányadó történelmi és jogforrásokat felhasználva teszi a szerző, ugyanis ezek szükségesek ahhoz, hogy a politikai bűncselekmények miatt indított per koncepció jellegéről megalapozottan tudjunk véleményt formálni.

Előszó

Politikai bűncselekménynek azok a büntetendő cselekmények nevezhetők, amelyek politikai céllal az állam, illetve a fennálló hatalom ellen irányulnak. A középkortól ez az uralkodó elleni támadást jelentette, így elsősorban a király ellen irányuló cselekedetek tartoztak a politikai bűncselekmények közé.¹

A király élete, méltósága, valamint az ország és a korona közállapota elleni cselekmények megtorlására már Szent István törvényeiben, majd Mátyás és II. Ulászló uralkodása alatt is születtek jogszabályok. Az ítélkezés alapját képező, évszázadok alatt felhalmozódott jogszabályokat (törvények, privilégiumok, szokásjog) Werbőczy István gyűjtötte össze. Műve, a Hármaskönyv (Tripartitum) 1514-ben került az országgyűlés elé, de elfogadása ellenére nem hirdették ki, mégis alkalmazták a bíróságok. A Hármaskönyv a bűncselekményeket nem az elkövetett magatartás, hanem az egyes cselekményekre kiszabható büntetések alapján csoportosította és nevezte el. Ennek megfelelően a fej- és jószágvesztéssel büntetendő, közös elnevezéssel hűtlenségnek számító eseteket tizennyolc pontban sorolta fel, melyek között szerepelt az alkotmány, a király és a korona közhatalma elleni támadás, illetve ellenszegülés.

A hűtlenség szabályozása az egyedi magyar feudális viszonyokból következett. Magyarországon ugyanis a földtulajdon a Szent Koronához kapcsolódott és a nemesek közvetlenül a királynak tartoztak hűséggel. Ennek megszegése esetén az adományozott birtok visszaszállt a királyra és újból adományozhatóvá vált (visszaháramlási jog).² Később ezen még változtattak, de a király és az állam elleni elkövetés esete alapvetően nem módosult. Ezt a bűnt nyíltan a Szent Korona, a királyi felség és az ország közállománya elleni támadással, vagy ellenszegüléssel lehetett elkövetni.

Az idők változásával az újbóli birtokadományozások jelentősége csökkent és előtérbe került a hatalom érdekeivel szemben álló politikai szereplők kiiktatása a közéletből. Ehhez jó lehetőséget szolgáltatott a hűtlenség bűncselekménye. Mivel a törvény nem adott pontos eligazítást arról, hogy miként lehet „támadni” és „ellenszegülni”, ezeket a fogalmakat az eredeti szándéktól némiképp eltérő, illetve azt bővítő értelmezéssel, továbbá titkos nyomozással, hamis bizonyítékok gyűjtésével eredményesen lehetett alkalmazni a politikai ellenfelekkel szemben is.³ Ezért előfordulhatott, hogy a vádlott elkövetett valamit, ami önmagában nem lett volna bűncselekmény, azonban a vádhatóság és a bíróság a megtörtént eseményeket önkényesen értékelte, egyes tények jelentőségét felnagyította, vagy a valódi szándékot meghamisította, átértelmezte. Az ilyen eljárást koncepciós pernek nevezhetjük és eredménye súlyos büntetés is lehetett, ami alkalmas volt a politikai ellenfelek megfélemlítésére, semlegesítésére.⁴

A bécsi udvar ellenőrzése és irányítása mellett a királyi jogügyi igazgatóság 1835. február és 1838. június között huszonkét pert indított hűtlenség miatt magyar politikai, közéleti szereplők ellen. Ezek célja az abszolutista királyi hatalom megőrzése, a reformellenzék megfélemlítése és elhallgattatása, az 1830-as nemzetközi események óta mindenben felfedezni vélt forradalmi veszély elhárítása volt. Ezen perek sorában az első és a leghosszabb ideig tartó, talán jelentőségét tekintve is a legfontosabb, a Wesselényi Miklós ellen hűtlenség vádjával folytatott magyarországi eljárás volt. Pályamunkámban e per előzményeit, folyamatát és hatásait szeretném részletesen bemutatni úgy, hogy arra keresem a választ, Wesselényi Miklós koncepciós per áldozata volt-e? Mindezt az irányadó történelmi és jogforrásokat felhasználva teszem, ugyanis ezeket szükségesnek gondoltam ahhoz, hogy a politikai bűncselekmény miatt indított per koncepciós jellegéről megalapozottan tudjak véleményt formálni.

I. Wesselényi Miklós hűtlenségi perének előzményei

Az 1834. december 9-i Szatmár megyei közgyűlésen báró Wesselényi Miklós már második beszédét mondja a jobbágyfelszabadítás egyik módjának, az önkéntes örökváltság engedélyezésének érdekében. A törvényjavaslatot a reformtábor nyújtotta be a pozsonyi országgyűlésen, ott azonban a vármegyei követutasítások megváltoztatása miatt veszélybe került a sorsa. A reformintézkedés elfogadása csak akkor történhet meg, ha a megyék is támogatják az országgyűlésen, ezt pedig a korábbi követutasítások megerősítésével, visszaállításával lehet elérni. Az erdélyi főnemes Kölcsey Ferenc hívására éppen ezért utazott a szatmári kerületi ülésre.

A sorozatos országgyűlési viták előzménye még a felvilágosult abszolutizmus rendszeréig, Mária Terézia és II. József koráig nyúlik vissza. A rendeleti úton történő kormányzás idején a Habsburg-udvarnak létfontosságú kérdést jelentett az állami adóalap biztosítása és rendszeres behajtásának felügyelete. A sorozatos háborúk (osztrák örökösödési háború, hétéves háború, török háború) kiürítették az államkincstárt. Mindez akkor történt, amikor a Habsburg Birodalom hadseregének modernizációja, fejlesztése, a nagyhatalmi státusz megerősítése és a Poroszország által az örökösödési háborúban megszállt Szilézia visszafoglalása érdekében elkerülhetlenné vált.

A korszak első jobbágyrendelete Mária Terézia nevéhez fűződik. Az uralkodónő az adók biztosításának érdekében rendezte a földesúr és jobbágy közti viszonyt, ugyanis csak így érthette el azt, hogy a birtokos nem él vissza jogaival, nem nyomja el a jobbágyot. A királynő rögzítette a majorság és az úrbéres telek arányát, megszabta, hogy egy egész telek után a jobbágy heti egy nap ígás-, vagy két nap gyalogrobottal tartozik a földesúrnak. Emellett meghagyta a kilencedet, a tizedet, és a további jobbágyi szolgáltatásokat. A XVIII. század második jobbágyrendeletét II. József adta ki. Ezzel a jobbágy számára lehetővé tette, hogy szakmát tanulhasson, megszüntette a röghöz kötést és eltörölte a jobbágy szót is (bár ez csak jelképes engedmény volt). A rendeletek viszont nem terjedtek ki az ország egész területére, és nem jelentették a jobbágyok felszabadítását sem. Ezen kérdések megoldása a reformkor politikus nemzedékére hárult. A kormány célja a nemesség és a jobbágyság közötti ellentétek fenntartása volt, mert ezzel is gyengíthette a rendek ellenállását. Emiatt nem támogatta az önkéntes örökváltságról szóló javaslatot az országgyűlésen, és próbálta megakadályozni annak elfogadását.

A szatmári megyegyűlésen a kormánypártiak által alaposan előkészített, ellenséges hangulat fogadta Wesselényit (a bocskoros nemeseket leitatták, a táblabírákat pedig feltűzelték a két politikus ellen). Uray Bálint, az egyik aulikus (kormánypárti) alispán egyszerűen azt javasolta, hogy ne is nyissanak vitát a kérdéstről, tartsák fenn az eredeti határozatot. Hosszú ideig nem engedték szóhoz jutni Wesselényit, perrel fenyegették az ülés megzavarására hivatkozva, de végül előadhatta érveit az örökváltság mellett. Igyekezett megvilágítani a törvényjavaslat kedvező hatásait, az abban rejlő pozitív lehetőségeket: a nemesek terhektől szabadulhatnak, bevételhez juthatnak, fejleszthetik gazdaságukat és birtokaik értéke is nőhet. Amikor a pozitív gondolatok nem hatottak és a hangulat tovább mérgesedett, Wesselényi felhívta a figyelmet a kormány igazi szándékára és felvázolta a javaslat elutasításának következményeit. Most azzal érvelt, hogy az önkéntes örökváltság elvetésével csak a kormány nyerne, mert az ő kezébe kerülne a jobbágykérdés rendezése. A követutasítások kormány általi megváltoztatása és ezáltal a javaslat megbuktatása ugyanis azt a látszatot keltené, hogy a jobbágyfelszabadítás elodázása csak a nemesség hibája, emiatt pedig a jobbágyság fellázadna urai ellen. Ekkor a kormány ugyan elnyomhatná a lázadást, de ennek fejében a nemesség jogait még jobban megnyirbálná. Wesselényi amúgy

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

is heves vérmérsékletéről volt ismert és a megyegyűlésen tapasztalt hangulatban keményen fogalmazott: „... a kormány a köznépet terhelő ocsmány képre parasztvédői álorcát tett, de amely alatt ő szívta annak egyfelől zsírját”⁵

A kijelentés után a kormánypártot vezető Uray alispán felségsértéssel vádolta a bárót, mire az megerősítette korábbi szavait, és leszögezte, hogy a király személyét nem azonosítja a kormánnyal. A merész állásfoglalás ellenére a megye nem állította vissza a korábbi követutasítást, ennek hatására pedig Szatmárban az örökváltság kérdése elbukott, és Kölcsey is lemondott a követségről. A szatmári beszéd emellett megpecsételte Wesselényi Miklós sorsát is.

I. 1. Wesselényi Miklós közéleti tevékenysége

De ki is volt ő valójában?

Ifjabb Wesselényi Miklós 1796. december 30-án, idősebb Wesselényi Miklós báró és Cserei Heléna fiaként született Zsibón. Kemény nevelést kapott: hatéves korában lovagolt, nyolcéves korában már nagyvadra vadászott. Egy olyan családba született, amelyben hagyományos volt a régi típusú, szenvedélyes ellenzékiesség.⁶ Az ifjú mellé 1804-ben Tőkés János, majd 1806-ban Pataky Mózes került nevelőként, akinek liberális gondolkodásmódja jelentős hatással volt a későbbi politikusra. Az öreg Wesselényi korán bevezette fiát a politikai életbe. Első nyilvános beszédét 1805 végén, Szilágy megye közgyűlésén mondta el. Kazinczy Ferenc országszerte ismertté tette, ugyanis beszéde után a *princeps iuventutis Hungaricae* (legelső magyar ifjú) címet ruházta rá.⁷ 1807-ben beiratkozott a Marburg an der Lahn-i egyetemre, ahol teológiát, jogot, kémiát, botanikát és mezőgazdaságot tanult. Tizenhárom éves korában elveszítette édesapját.

Wesselényi egy külföldi út után Erdélybe hazatérve szembesült az 1813 és 1817 között pusztító éhínség hatásaival. A báró ínségakciókat szervezett,⁸ kezébe vette birtokai irányítását is, és ekkor kezdődött meg politikai pályája. 1817-ben jelent meg a megyei közéletben az adóügyi bizottság tagjaként. 1819 őszére megyéje tiszteletbeli jegyzőjeként széles körben ismertté vált Erdélyben. A későbbiekben alispánnak is jelölték, de ő nem fogadta el a tisztséget. 1820 nyarán Debrecenben megismerkedett Széchenyi István gróffal. Első nagy, közös vállalkozásuk két évvel későbbi nyugat-európai útjuk volt, mely megalapozta barátságukat, és ennek során számos, a későbbiekben fontos tapasztalatot szerzett. Útjuk végcélja Anglia volt, ahol Wesselényi idejének nagy részét az angol lótenyésztés tanulmányozása kötötte le⁹ és az angol mezőgazdaság más eszközei is foglalkoztatták (ekék, cséplőgépek, méhkasok). A főnemes 1822 novemberében érkezett haza Zsibóra. Nyugat-Európában szerzett ismereteit, tapasztalatait felhasználta birtokai modernizációjakor.

Wesselényi Miklós közéleti jelentősége az 1825–1827. évi országgyűlésen nőtt meg. Itt – magyarországi birtoka nem lévén – egyelőre csak távollevő főnemes követeként (*absentium ablegatus*) vehetett részt, éppen ezért nem volt szava a tárgyalásokon. Széchenyi felajánlását¹⁰ követően már a kormány is érzékelte egy ellenzéki kör szerveződését. Ez Széchenyi országgyűlési „Klub”-ja volt, amelyet 1825 októberében alapított Károlyi György¹¹ támogatásával. Annak ellenére, hogy anyagi helyzete nem engedte meg a folytonos pozsonyi tartózkodást, Wesselényi részt vett Széchenyi minden jelentősebb vállalkozásában (Akadémia, Lánchíd, lóverseny, kaszinó, pesti vívóegylet). Az erdélyi arisztokrata zsibói uradalmának további korszerűsítése mellett már ezidőben fejlesztette saját politikai programját is. A báró ekkor ismerte fel, hogy politikai szerepvállalására Magyarországon nagyobb jövő vár, mint Erdélyben. Azért, hogy az országos politikai életbe

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

léphessen, megszerezte Károlyi György kis bükkaljai birtokát, így 1828-ban elkezdődhetett Wesselényi szatmári tevékenysége.

Az 1830-as országgyűlésen nehéz dolga volt, ugyanis olyan ellenzékben kellett bázist kialakítania, ahol keveredett a sérelmi politika és a merkantilista ellenzékiség.¹² Wesselényi a diétán három kérdés kapcsán szólalt fel: a vallásügyben, a magyar nyelv ügyében és az újoncozás kérdésében. A vallásügyi vita kapcsán három protestáns sérelmet érintett (a protestánsok horvát-szlavónországi birtokbírhatási joga, a gyermekek nevelése vegyesházasság esetén és a katolikus hitről való áttérés előtti kötelező oktatás), majd Wesselényi még a nyelvkérdésről is beszélt: „*Minden nemzetnek vele született s oly jussa saját nyelvén szólani, melyben gátolni épp olyan vétkes, mint veszélyes*”.¹³ Egyebek mellett az erdélyi politikus az újonckérdésben belül a kapituláció és a tiszti előléptetések ügyében vett részt a vitában. Wesselényi Erdélybe hazatérve az országgyűlési megajánlás nélküli, így szabálytalan újoncozás hírére birtokán eltiltotta a sorozást. Bár ezt törvényesen tette, a legfelsőbb kormánykörökben felmerült egy hűtlenségi (nota infidelitatis) per indításának lehetősége, ezzel elérve a báró közéletből való kiiktatását. Végül a kormány ezt nem tette meg, így a politikus perrel való elnémításának első kísérlete megrekedt az ötlet szintjén.

1830 folyamán a magyar közvéleményben fontos szerepet kapott a lengyel felkelés ügye. Számos ellenzéki politikus szemében a cári Oroszország a zsarnoki abszolutizmus legfőbb bástyája volt, a lengyelek pedig ez ellen a despotizmus ellen fogtak fegyvert. Wesselényi Miklós az 1831. június 7-i Pest megyei közgyűlésen lépett fel a lengyelek mellett. Hat nap múlva már Szatmárban ünnepelte a felkelőket, kiknek fegyverei világgá kiáltották „*azon örök ... igazságot, hogy az önkény nemzetek jussát darab időre letiporva bilincsben tarthatja, de el nem törölheti*”¹⁴. A Szent Szövetség alapelvei megkívánták volna a Habsburg Birodalom szerepvállalását a lengyel felkelés leverésében. Amennyiben ennek eleget tettek volna, a kelet-európai térségben túlságosan megnövekszik az orosz befolyás. Később Wesselényi, a szabadságharc bukása után gyászbeszédekben méltatta őket.

1831 őszén sem tértlenkedett az erdélyi arisztokrata: a kolerajárvány, majd a felső-magyarországi felkelés miatt ostromozta a bécsi udvart. Egy belső-szolnoki megyegyűlés során kifejtette nézeteit, miszerint a kormánynak a járvány is a politikai élet megszüntetésére, levéltitkok megsértésére adott alkalmat. Decemberben azonban Wesselényi időlegesen távol maradt a közélettől, ugyanis meghalt édesanyja, pedig Szatmárban éppen abban az időben tárgyalták az operátumok ügyét.¹⁵

Az 1830-as évek Wesselényi és Széchenyi kapcsolatában is döntő jelentőségűnek bizonyultak. Mikor az erdélyi incidens után a báró élesen Bécs ellen fordult, barátja illuzionizmussal vádolta. Vitájuk ellenére Wesselényi még hónapokig részt vett a gróf vállalkozásaiban, de Széchenyi egyre kellemetlenebbnek érezte barátja gondolkodását. A két ember nézeteinek különbségei és egyezései Wesselényi *Balítéletekről* című művében fedezhetők fel.

Az alkotás Magyarország és Ausztria viszonyainak felmérésével kezdődik, majd a nemesség és parasztság konfliktusa, vallási és nemzetiségi összeütközések bemutatása következik. Wesselényi nézeteit és reformjavaslatait foglalta össze ebben a műben: a jobbágykérdést, melynek megoldására három lehetséges utat látott (mérsékelt robot, robotváltság és örökváltság), a sajtó- és szólásszabadság kérdését, és a korai magyar szabadelvűség szabadságfogalmát. Emellett beszélt még a nevelési reformról, a nemzetiségi és nyelvkérdésről is. Sajnos a mű tartalma a szigorú cenzúra miatt megkésve érte el a célközönséget (1834), és Széchenyi István munkái, a *Hitel*, és a *Világ* előbb terjedtek el. Mindezek ellenére a *Balítéletekről* egy jelentős, összegző munka. Wesselényi a könyv tiltott terjesztésével kivívta a bécsi udvar haragját, ugyanakkor az ellenállás

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

képviselőjévé, főszereplőjévé vált, és gondolatai a későbbiekben Kossuth Lajos programjában éltek tovább.

I. 2. A perhez vezető történelmi események

Már az 1790–1792 között uralkodó II. Lipót idejében észrevehető a kormányzat paranoiája a köztársaságpárti csoportok felszámolásában. A király e célból létrehozta a titkosrendőrséget. Később, I. Ferenc idejében, a jakobinus összeesküvés után is találkozhatunk kisebb jelentőségű politikai perekkel (Four-Győrffy-Kraudy, Zsarnóczay-Mikola-Kiss), ami azt jelzi, hogy a kormány nézete – miszerint minden forradalmi szervezkedést csírájában kell elfojtani – nem változott 1795 óta.¹⁶

A napóleoni háborúk után Európa nagyhatalmai (Oroszország, Poroszország, Ausztria, Franciaország és Anglia) egy kongresszus keretében, melyet Bécsben tartottak, átformálták a kontinens térképét. Saját hatalmi törekvéseik mellett a konzervativizmus és a monarchiák restaurációjának megteremtése vezette őket. A területi rendezések mellett az osztrák császár, az orosz cár és a porosz király (I. Ferenc, I. Sándor és III. Frigyes Vilmos) létrehozták a „Szent Szövetség” rendszerét, amelynek feladata az 1815 utáni Európa stabilitásának fenntartása volt. Ezt a célt csak a forradalmi mozgalmak kibontakozásának meggátolásával, vagy – ha a sors úgy hozta – eltírásával érthették el. Ezen törekvés megvalósításának érdekében az uralkodók minden kisebb, forradalminak tűnő megmozdulást kegyetlenül felszámoltak, mint például az 1820-as évek calabriai carbonari mozgalmat is. Ennek a kis, helyi szintre korlátozódott felkelésnek a leverésében kulcsszerepet játszott a Habsburg Birodalom konzervatív gondolkodású államkancellárja, Klemens Lothar von Metternich. Az ő legfontosabb tevékenysége az uralkodó minél korlátlanabb hatalmának, így az abszolutizmus fenntartásának biztosítása volt. Az osztrák politikus rendkívül körültekintően felszámolt minden köztársaságpárti csoportot, baráti szervezetet és olvasókört.

Az 1830-as években egy új, minden eddiginél erősebb forradalmi hullám söpört végig Európán. Kiindulópontja a polgárosodásban élen járó Franciaország volt, ahol a Bourbon-restaurációt megdöntötték a liberális politikusok. A francia „polgárkirályság” eszméje továbbterjedt a kontinens többi országára, és felkeléseket eredményezett. Belgium után az orosz elnyomás alatt sínylődő Lengyelország következett. Mivel a kontinens nagyhatalmai meg akarták állítani az orosz terjeszkedést, nem nyújtottak segítséget egyik oldalnak sem. Bár a lengyel szabadságharc elbukott, jelentős politikai következményei voltak: hozzájárultak más nemzeti mozgalmak kitöréséhez vagy éppen sikeréhez, és a lengyel emigrációnak is nagy szerepe lesz a későbbiekben (Bem, Dembinsky).¹⁷

Metternich számára a Habsburg érdekszférába tartozó olasz és német mozgalmak jelentették a legnagyobb kihívást. Itáliában a carbonarik után a Mazzini által szervezett marseille-i „Ifjú Olaszország” jelentett fenyegetést Ausztriára és a Szent Szövetségre. A német tartományokban fellángoló elégedetlenséget pedig a politikai vezetőknek a „Német Szövetség” létrehozásával sikerült felszámolniuk.

Az 1830-as európai forradalmi hangulatnak és a kémhálózat jelentéseinek köszönhetően Metternich robbanás közeli helyzetet vizionált Magyarországon is, mely vezetőjének a népszerű Wesselényi Miklós bárót tartotta. Eleinte a kormány csak a megfelelő alkalomra várt, hogy kiiktathassák a közéletből, majd a szatmári beszéd és az erdélyi kőszajtó ügye¹⁸ megfelelő okot adott a határozott fellépésre. Emellett 1836-ban a kormányzat például Lovassy Lászlót és az országgyűlési ifjakat tartóztatta le, republikánus eszmék nyílt hangoztatása és Bécs elleni szervezkedés vádjával. Valójában a hatalom az 1830-as években mondvacsinált érvekkel akarta felszámolni az országgyűlési ellenzékét.

II. Wesselényi Miklós perének eseményei

II.1. Előkészületi szakasz

II.1.1. Wesselényi elleni vizsgálat, nyomozás

A Kincstárt (fiscus) és a Szent Koronát (állam) polgári és büntetőügyekben a királyi jogügyi igazgató képviselte, így az ő feladata volt a hűtlenségi perekben a vád képviselete, ő volt a „Szent Korona ügyésze”. A feladatok ellátására 1774-ben külön szervezetet hoztak létre, amelyben beosztott ügyészek dolgoztak. A korabeli bűncselekményeknél hivatalból az ügyészség folytatott nyomozást és képviselte a vádat. A büntetőperekben a vizsgálat (nyomozás) során az ügyész bizonyítékokat gyűjtött a vád megalapozására az eljárás megindításához. Bizonyítékként szolgálhattak okiratok és tanúvallomások is. Az ügyész a tanúkat egységes kérdések alapján hallgatta meg. Az összegyűlt bizonyítékok alapján döntött az ügyész a vádemelésről, a vádlevél benyújtásáról. Az utrumok¹⁹ összeállításával, a tanúk válogatásával a vádhatóságnak, a felperesnek kedvező helyzetet lehetett kialakítani.

A Wesselényi Miklós ellen indított hűtlenségi per indokául az 1834. december 9-én Nagykárolyban elmondott beszéde szolgált. Egy résztvevő elbeszéléséből, több közvetítőn keresztül érkezett meg a hír József nádorhoz, aki december 21-én vizsgálatot rendelt el az ügyben. Vagyis a perben később benyújtott ún. derekas (érdemi) védelemben joggal adta elő Wesselényi, hogy *„... nyilván van ugyanis, hogy a felperes kir. fiscus egész vádja sajátképpen csak hirmondáson alapúl.”*²⁰

A Wesselényi hűtlensége ügyében folytatott vizsgálathoz Beöthy Sándor királyi jogügyi igazgató készített egy hat pontból álló kérdéssort. Az utrumok célzatosak voltak, nem a megyegyűlésen történtek megismerésére, a tényállás feltárására irányultak, hanem Wesselényi törvénysértésének igazolását, a hűtlenség vádjának megalapozását szolgálták. A negyedik kérdésnél szó szerint szerepeltek a „feljelentő” levélben előadottak,²¹ és az erre adott igenlő válasz már önmagában terhelő tanúvallomást eredményezett. A tanúvallomások felvételével Hollósy József ügyészt bízták meg, és küldetésének eredménye igencsak kétséges eredménnyel járt. A jogügyi igazgató elé került 32 tanúvallomás közül csak 16 igazolta a kérdésekben megfogalmazott vádakot, az idézett szavakat, 6 tanú Wesselényi kormány elleni támadásáról szólt, 9 szerint nem mondta az idézettek, míg egy személy kifejezetten mentette a főurat. A tanúk közül volt olyan, aki nem is értette a Wesselényi által elmondottakat, azonban pontosan emlékezett az elhangzott szavakra. Számos tanú szavahihetősége kérdéses volt, mert *„Az ezen helységbeli közbirtokosok, fájdalom! nagyjára erkölcsileg annyira el vannak aljasodva, hogy hitőkkel valóban kereskedést űznek. Közpéldabeszéd Szathmárban, miszerint a gencsi ember hitből él.”*²² A szatmári ellenzék tagjait vagy mentő tanúkat nem is hallgattak meg. Annak ellenére, hogy *„mivel nemcsak hogy azon tanuk, mint olyanok, kik az alperes ellen ellenséges törekvést bizonyítottak, be nem vehetők, hanem mivel a vallomások, mint suggestivus kérdésekre tettek, egyáltalában törvény előtt meg nem állhatók.”*²³

II.1.2. Vádemelés

Beöthy Sándor úgy látta, hogy a kormány azonos az uralkodóval, a király személye pedig szent és sérthetetlen, ezért a kormánnyal szembeni kritika magát az uralkodót sérti. A jogügyi igazgató álláspontja szerint Wesselényi beszédével a nemeseket a király ellen lázította és ez állam elleni felkelésnek minősül, amivel elkövette a hűtlenség bűncselekményét. A vádemelési javaslat 1835. február 21-én József nádor elé került, aki Reviczky Ádám magyar udvari kancellár²⁴ közbenjárását kérte az uralkodónál a

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

vádemeléshez. Másnap I. Ferenc király szabad kezet adott József főhercegnek ahhoz, hogy Wesselényi további országgyűlési részvételét megakadályozza.

A vádemelésről szóló nádori javaslatot 1835. február 23-án tárgyalták az Magyar Udvari Kancellárián. Bartal György²⁵ tanácsos ismertette az előterjesztést és néhány kiegészítést, pontosítást javasolt a királyi rendelet megfogalmazásához. A Kancellária elfogadta a vádemelési javaslatot, amit a király még aznap jóváhagyott, és aláírta a perindításról szóló királyi rendeletet (rescriptum). Erről azonnal értesítették a jogügyi igazgatót és a perben eljáró Királyi Táblabíróságot, amely másnap döntött Wesselényi 1835. május 5-re szóló idézéséről, melyet a vádlott 1835. február 27-én vett kézhez.

A fiscus álláspontja szerint Wesselényi a szatmári beszéddel hűtlenséget (nota infidelitatis) követett el. A vád alapját a Hármaskönyv I. rész 13. és 14. cikke²⁶, valamint az 1723. évi IX. törvénycikk²⁷ képezte. Tehát Wesselényi akkor követhetett el hűtlenséget, ha konokul az ország alkotmánya ellen támadt és ezáltal a királyi felség méltóságát megvetette²⁸, vagy nyilvánvalóan az alkotmány, a király és a korona közhatalma ellen támadt, vagy ezek ellen szegült²⁹, illetve nyíltan a szent korona, a királyi felség és az ország közállománya ellen támadt és ellenszegült³⁰. A jogszabályokban nem magyarították meg a támadás, ellenszegülés, megvetés szavak pontos tartalmát és a Tripartitum ezen soraiban az Erdélyben, Wesselényi otthonában amúgy használatos kormány kifejezés sem szerepelt. A vádhatóság ezt használta fel a báró elleni fellépésre. Az abszolutizmus alapelveiből, a korlátlan királyi hatalomból kiindulva Wesselényi megyegyűlésen elmondott, az örökváltságot támogató és a kormányt bíráló szavait az ország alkotmánya, a Szent Korona, illetve a király elleni támadásnak, ellenszegülésnek, a király becsmérlésének értelmezték.

II.1.3. A perindítás szabályosságának kérdése

A keresetlevél benyújtásával és az alperes (vádlott) idézésével a per megindult, azonban súlyos kérdések merültek fel az eljárás szabályosságával kapcsolatban. Beöthy Sándor jogügyi igazgató már 1835. február 23-án felvetette, hogy a jogszabályi előírások lehetővé teszik-e egyáltalán a per kezdeményezését. Ugyanis már az 1507. évi XII. törvénycikk³¹ kimondta, hogy az országgyűlés idején a bíraskodás szüneteljen. Az 1655. évi XLIX. törvénycikk³² pontosította ezt a szabályt azzal, hogy a szünet az országgyűlés kihirdetett határideje előtt harminc nappal álljon be. Mindezeket megerősítette az 1723. évi XXIX. törvénycikk 7.§-a³³, mely szerint a törvénykezési szünet az országgyűlés előtt harminc nappal indul és annak egész ideje alatt, a követek hazaérkezéséig tart. Az 1830. évi VI. törvénycikk 1.§-a³⁴ egyes ügyekben már megengedte a pereskedést, azonban kifejezetten kimondta, hogy a korábbi szabályok változatlanok maradnak és a királyi, valamint a báni tábla bíraskodása alá tartozó perekben továbbra is érvényes marad a törvénykezési szünet a diéta alatt. Ez utóbbi előírás már kifejezetten az 1832–36 között működő országgyűlésre³⁵ vonatkozott. Beöthy Sándor megosztotta aggályait Bartal György tanácsossal, valamint gróf Cziráky Antal országbíróval és Somssich Pongrác személynökkel. A kérdést a király döntésére bízták volna, azonban I. Ferenc időközben már jóváhagyta a perindítást, majd pár napra rá, 1835. március 2-án elhunyt.

Az országgyűlés időszaka alatti törvénykezési szünet mellett lett volna egy másik akadálya is a Wesselényi elleni eljárás megindításának. Az 1723. évi X. törvénycikk³⁶ egyes cselekedeteket kiemelt a hűtlenség esetei közül és nagyobb hatalmaskodásnak minősített. Ezen törvénycikk 3.§-a szerint ilyen bűncselekményt követnek el azok, akik „a szabad menedéklevelet megsértik”. Korábban a Hármaskönyv 14. cím 9.§-a a hűtlenség esetei közé sorolta a szabad menedéket biztosító levelek megsértőit. Az 1588. évi XLVIII. törvénycikk³⁷ egy konkrét eset kapcsán pontosan megfogalmazta, hogy hűtlenséget követnek el azok, akik

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

az országgyűlés idején az érintett urak szabad menlevelét megsértik, őket rágalmazták. Ezek szerint az országgyűlésen résztvevőket – így Wesselényit is, mint a felsőtáblán szavazati joggal rendelkező főurat – menedéklevél, *salvus conductus* (a mai mentelmi jognak megfelelő védelem) illette meg, személyük sérthetetlen volt és ellenük ezen időszakban nem lehetett pert indítani. Maga József nádor is felhívta erre 1835. március 12-én Reviczky kancellár figyelmét és jelezte, hogy az ügy az országgyűlés ítélőszéke elé tartozna. A per szabálytalan kezdeményezését és a bíróság illetékességének hiányát Deák Ferenc az alsótáblán 1835. június 16-án elmondott beszédében is kiemelte és Wesselényi kifogásaiban folyamatosan hivatkozott ezekre a törvényteleniségekre, de ez nem vezetett eredményre.

II.1.4. Kísérletek a per elkerülésére

Már az eljárás kezdetén, a perfelvétel, vagyis a per tényleges kezdetét megelőzően felmerült, hogy az eljárást valamilyen módon jó lenne elkerülni. Az idézés átvételének napján, 1835. február 27-én Széchenyi István és Wesselényi Miklós hosszasan beszélgettek. Széchenyi a naplójában feljegyezte: „*Elutazni volna legjobb ... egyébiránt skandalum lesz*”³⁸ Wesselényi tudta, hogy kényszerpályára került, a reformok ügyét egyre kevésbé tudja segíteni, azonban külföldre távozása menekülésnek és a vád beismerésének tűnne, tehát maradt. Azért kihallgatást kért József nádortól, azonban az 1835. március 14-én történt találkozó nem vezetett eredményre, a nádor nem vállalta a közbenjárást a királyi udvar felé. Wesselényi megfogalmazott egy felségfolyamodványt³⁹ is, melyet 1835 áprilisában nyújtott be Bécsben. Ebben felvázolta későbbi védekezése fő vonalait: az uralkodót nem sértette meg, csak a kormányt bírálta; a megyegyűlésen a szabad szólás jogával élt; hűtlenség csak tettelesen követhető el, szavakkal nem; a vád visszavonása kedvező lenne a magyarországi politikai viszonyokra. A felségfolyamodvány elkeveredett a hivatalok útvesztőjében és a perfelvételt követően, mint elkésett kérelmet utasították el 1835. július 2-án.

Közben Metternich kancellár is felvetette a Staatskonferenz⁴⁰ ülésén, hogy előnyös lenne, ha hagynák Wesselényit távozni, mivel elítélése esetén mártírrá válik, ezzel szemben a külföldre utazás felérne egy beismeréssel és sok kellemetlenségtől szabadulnának meg. A kormány azonban készült a perre és Reviczky Ádám kancellár javaslatát felhasználva gyakorlatilag magához vonta a vád irányítását: az 1835. április 24-én hozott királyi határozat szerint a jogügyi igazgató a beadványait benyújtás előtt a nádor megkerülésével közvetlenül a Magyar Udvari Kancelláriára köteles eljuttatni és csak az ottani jóváhagyást követően terjesztheti a bíróság elé. Később felállítottak egy titkos felségsértésügyi bizottságot is a politikai perek vitelére.

Kompromisszum azonban nem született, Wesselényi nem volt hajlandó közvetlenül sem elismerni a hűtlenséget, a kormány pedig nem boríthatott fátlyat az esetre, nem vonhatta vissza következmények nélkül a vádat. Így végül 1835. május 5-én Wesselényi Miklós ügyvédjével, Benyovszky Péterrel megjelent az akkor üléselő országgyűlés miatt Buda helyett Pozsonyban működő Királyi Táblánál, az ügy referensénél, Platthy Mihály nádori ítélőmesternél, majd Beöthy Sándor jogügyi igazgatónál és Somssich Pongrácz személynőknél. Ezt követően a szükséges formások mellett átvehették az ügy iratait és a bejegyezheték válaszaikat, észrevételeiket. Ezzel megtörtént a per felvétele.

II.2. A kifogási szakasz

A XIX. század elején a büntetőperek szakaszai lényegében megegyeztek a polgári perekével. Ennek megfelelően az előkészületi perszakaszt lezáró perfelvétel (levata) után a kifogási szakasz (pars exceptiva), az alaki kifogások vitája következett. Ennek során a felek előterjeszthették alaki kifogásaikat (exceptio), melyek az ügy érdemét csak részben érintették és alapvetően az eljárás megindításának szabálytalanságára, a másik fél beadványának alaki, formai hiányosságára, hibáira, a bíróság illetékességének hiányára vonatkoztak. Mivel a per írásban folyt, a kifogások előadására a bíróság erre kijelölt helyiségében (procuratoria), a per jegyzőkönyvébe, a perfüzetbe történő beírással és iratok csatolásával kerülhetett sor. A periratokat a bírósági referensek, vagy megbízott jurátusaik (archivarius) zárt szekrényben őrizték és a soros bíró felügyelete mellett lehetett a perfüzetben rögzíteni a kifogásokat. Később elterjedt az a szokás, hogy az eljáró ügyvédek elismervény ellenében kikölcsönözték az iratokat és a bejegyzéseket otthon végezték el.⁴¹

Wesselényi Miklós első perbeli válaszát (replica) 1835. május 12-én nyújtotta be. Ebben előadta, hogy a vád pletykákon, mások elbeszélésein, és kósza híreken alapul és a fiscus pusztá szavakat minősít bűncselekménynek. A megyegyűlésen csak a szabad szólás jogával élt, továbbá perbe fogása az országgyűlés működése alatti törvényszünet idején történt, ami tiltott és a Királyi Tábla nem is járhat el ügyében, mivel a nemesekkel szembeni perekben a lakhelyük szerinti megye törvényszéke az illetékes. Mindez a rendi alkotmány sérelmét jelenti és Wesselényi ezért kezdeményezte a per leszállítását.

A fiscus válasza 1835. május végén érkezett meg és Beöthy Sándor jogügyi igazgató írta, valamint az ekkor már létrehozott titkos felségsértésügyi bizottság hagyta jóvá. Ebben előadták, hogy hűtlenségi perben kizárólag a Királyi Tábla ítélkezhet és Wesselényinek Szatmárban is van birtoka, így nem lehet vitatott a bíróság illetékessége. Álláspontjuk szerint a közrendet és köznyugalmat megzavaró cselekményeknél nincs törvényszünet, ez ellenkezik a törvények szellemével és a per érdemi részében majd tisztázódik, hogy szóbeszéd képezi-e a vád alapját. A fiscus egyben kérte a kifogásolási szakasz lezárását és tanúinak hitelesíttetését (authenticata inquisitio).

Wesselényi ügyvédjeivel (Kubinyi Miklós, Benyovszky Péter, Lissovényi László) és Deák Ferencsel készítette el második replicáját, melyben cáfolták a fiscus törvényszünet alatti bíraskodással kapcsolatos állításait. A vádhatóság olyan XVI. századi törvényekre hivatkozott, melyeket az újabb jogszabályok már felülírtak és az országgyűlések alatti bíraskodás már a régi gyakorlat szerint is szünetelt. Ezt erősítette meg az 1723. évi XXIX. törvénycikk⁴² a törvényszünet kimondásával, az 1830. évi VI. törvénycikk⁴³ pedig kifejezetten kimondta, hogy a királyi tábla bíraskodása alá tartozó pereket indítani, folytatni és eldönteni nem lehet az országgyűlés ideje alatt. A beadványban ítéletet kértek a Királyi Táblától, hogy az országgyűlés alatt eljárhatnak-e az ügyben. Wesselényi ezen replicája 1835 kora őszén került bevezetésre a perfüzetbe. Eddig az időpontig a per eseményei viszonylag gyorsan követték egymást, ezt követően viszont lelassult a folyamat. Ugyanis időközben Wesselényi érdekében egy másik szintéren újabb védők léptek fel, mégpedig az országgyűlés alsótáblájának ellenzéki képviselői, élükön Deák Ferencsel.

II.2.1. A per és az országgyűlés

Az országgyűlést még I. Ferenc király hívta össze 1831. október 2. napjára, azonban a koleraveszély miatt elhalasztották, és csak 1832. december 19. napján nyitották meg, vagyis a vádlevél benyújtásakor is ülésezett, és Wesselényi a felsőtábla tagja volt. A rendi gyűlésnek közvetlen szerepe nem lehetett a perben, azonban a kormány és az uralkodó

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

számára fontos törvényjavaslatok elfogadásának megakadályozásával nyomást gyakorolhatott a hatalomra. Ezt ismerték fel az alsótábla ellenzéki vezetői és ennek segítségével a Wesselényi elleni vád ejtését, az eljárás megszüntetését szerették volna elérni. Az alsótáblai ellenzék Wesselényi vád alá helyezését a szólásszabadság sérelmének tekintette, ezért elsőként Pest és Nógrád megye küldött olyan követutasításokat, melyek képviselőik fellépését, sérelmi felirat elfogadását sürgették.

Hasonló utasításokat követően Beöthy Ödön az alsótábla kerületi ülésén 1835. június 16-án benyújtotta felirati javaslatát, melyben a szólásszabadságon, mint a rendi alkotmány legfőbb garanciáján esett sérelem orvoslását indítványozta. Deák Ferenc szerint a szólásszabadság a megyegyűléseken még fontosabb volt, mivel az országgyűlési követutasítások az ottani viták során fogalmazódtak meg, továbbá közgyűlési beszéddel nem lehet hűtlenséget elkövetni. Az esetleges kihágás többek között az 1625. évi LXII. törvénycikk⁴⁴, az 1635. évi LXXXIX. törvénycikk⁴⁵ és az 1723. évi LVII. törvénycikk⁴⁶ alapján csak széksértésnek⁴⁷ minősül, amiért helyben és azonnal a megyegyűlés járhat el. Deák a vita során kifejtette, hogy a király személye és a kormány nem azonos, közöttük már a Hármaskönyv is különbséget tett, így az uralkodót bíráló szavak nem szolgálhatnak egy hűtlenségi vád alapjául. Amennyiben a kormány kritikája egyben az uralkodó sérelmét jelentené, akkor az országgyűlésen nem lehetne ellenvéleményt megfogalmazni, mert már azért is hűtlenségi per indulhatna.⁴⁸ Az alsótábla országos ülése 1835. június 22-én tárgyalta a javaslatot és a vita során Balogh János Bars vármegye követe Wesselényi szavait magáévá tette. Ennek következtében ellene is hűtlenségi pert kezdeményezett a fiscus, annak ellenére, hogy beszéde közvetlenül az országgyűlésen hangzott el.⁴⁹ Az alsótábla erre válaszul 1835. július 1-én – immár a Balogh János elleni vádemeléssel megsértett szólásszabadság miatt – újabb felirati javaslatot fogadott el. A sérelmi feliratot a felsőtábla elutasította (Széchenyi István támogatta) és folytatódtak a két tábla közötti üzenetváltások. A kormány a helyzetet a bevált módszerrel, a megyei követutasítások megváltoztatásával kívánta megoldani. Felsőbüki Nagy Pál⁵⁰ 1835. július 31-én javasolta, hogy a felsőtáblával együtt kérjék a nádor közbenjárását a sérelem tárgyában, azonban ez sem vezetett eredményre, a nádor végül nem vállalta a közvetítést, azonban a kérdés nem került le a napirendről.

Az alsótábla utolsó ülésén, 1836. április 30-án a követek újból kiálltak a szólásszabadság ügye mellett, sérelmezték a felsőtábla feliratot akadályozó magatartását és javasolták, hogy a következő, három év múlva sorra kerülő országgyűlésig a megyegyűléseken tartsák napirenden a kérdést. József nádor a felsőtáblán véget vetett a vitának, az országgyűlést feloszlatta és nyilatkozatban utasította vissza az alsótábla bírálatát. A politikai harc a továbbiakban a vármegyékben zajlott és sorra születtek a tiltakozó feliratok.⁵¹

Az ellenzéki képviselők fellépésének, az alsótáblai határozatoknak annak ellenére nagy jelentősége volt, hogy nem került az uralkodó elé a sérelmi felirat. A szólásszabadság sérelme miatti vitával a politikai helyzet egyre feszültebbé vált, így a kormánynak nem állt érdekében, hogy Wesselényi pere az addigi gyorsasággal folytatódjon és egy közbenső, a kifogási szakaszt lezáró ítélet csak olaj lett volna a tűzre. Ezért 1835 kora őszétől, Wesselényi utolsó beadványától hiába volt a fiscuson a sor a válaszával, nem nyújtottak be újabb replicát, az országgyűlés berekesztését várták.

Az ellenzéki fellépésnek fontos hatása volt a közéletre, közgondolkodásra nézve is. A Kossuth Lajos által szerkesztett Országgyűlési Tudósítások segítségével az országgyűlési eseményeket egyre többen ismerhették meg. Kiemelt figyelmet szenteltek az alsó- és felsőtáblán elhangzott gondolatoknak, érveknek, így a reformelképzeléseknek. Ezáltal

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

Wesselényi perének eseményei is egyre többeket foglalkoztattak, ezzel is formálva a közgondolkodást.

II.2.2. A kormány kiváró taktikája, a fordulat

A kormánynak időre volt szüksége, hogy a követutasítások megváltoztatásával az ellenzék pozícióját meggyengítse, ezért 1835 ősztől nem nyújtott be replicát. Wesselényi már 1835. december 3-án sürgette a per folytatását, azonban Reviczky Ádám kancellár december 11-én utasítást adott Beöthy Sándor jogügyi igazgatónak és Somssich Pongrác személynöknek a per elhúzására. A jogügyi igazgató 1836. január 21-én kifecsegte, hogy felsőbb utasításra halasztják a replica benyújtását, ezért Wesselényi ekkor, majd 1836. február 2-án hivatalos úton is a per folytatását kérte az eljáró ügyésznél, végül 1836. február 23-án Somssich Pongrácnál kezdeményezte a fiscus sürgetését, azonban nem járt eredménnyel, választ nem kapott.⁵²

Még 1835 nyarán a mehádiai fürdőn Wurmbrandt Ottó ezredes távollétében rágalmazta Wesselényit, egy régi erdélyi incidenst felemlítve.⁵³ A huszártiszt a birodalom egyik legjobb vívója volt, és egyesek Metternich kancellár kezét látták az ügyben. A feszült politikai légkörben jól jött volna a kormánynak a per gyors „megoldása”. A sértett 1836 januárjában szerzett tudomást az esetről és magyarázatot várt, majd természetesen elégtételt követelt. Wesselényi maga is híresen jó vívó volt, azonban látása ekkor már erősen leromlott, karja régóta fájt és a kardot sem tudta rendesen tartani, így bal kézzel kellett a vívást gyakorolnia. Wurmbrandt ezredes rövidlátására hivatkozva elutasította a pisztoly használatát. A párbajra 1836. április 20-án került sor és Wesselényi három kisebb sebet is szerzett, azonban egy erős vágással harcképtelenné tette ellenfelét, négy ujját vágta le.⁵⁴

Ebben az időszakban mindkét félnél felmerült a per megszüntetésének lehetősége. Wesselényi 1836. május 22-én horvátországi és ausztriai körutazásra indult. A reformellenzék ugyan egységesen kiállt mellette, de a főrendek ellenállása miatt ügye nem vett kedvező fordulatot és további rossz híreket is kapott (országgyűlési ifjak vezetőinek letartóztatása). Megvolt rá a lehetősége, hogy külföldre távozzon, azonban ezt továbbra is beismerésnek vélte, és megítélése szerint ezáltal a reformok ügye is súlyos sérelmet szenvedett volna, így 1836 augusztusában visszatért Magyarországra.⁵⁵

Közben a kormány is elgondolkodott a további lépéseken és 1836. május 13-án állásfoglalást kért a nádortól a perrel kapcsolatban. József főherceg úgy látta, hogy Wesselényit nem sikerült teljesen kiiktatni a magyar közéletből, továbbra is Pozsonyban tartózkodott és az üléseken ugyan nem vett részt, azonban változatlanul hatással volt az eseményekre. Közben az ellenzék is megerősödött, egységesebbé vált, a reformelképzelések pedig egyre szélesebb körben elterjedtek. Úgy gondolta, hogy egy elmarasztaló döntéssel csak nőne Wesselényi népszerűsége, és eddig több kár származott az ügyből, mint haszon, ezért 1836. augusztus 17-én javasolta a Magyar Udvari Kancelláriának, hogy szüntessék meg a pert. Javaslatával azonban elkésett, mivel ekkorra már fordulat történt az udvar magatartásában: V. Ferdinánd király felmentette Reviczky Ádám kancellárt és helyette Pálffy Fidét, a felsőtábla konzervatív aulikus vezérét nevezte ki a posztra (1836. július 1.), amivel a nádor befolyása csökkent és javaslatát a király 1836. október 1-én elutasította.⁵⁶

II.2.3. Közbenső ítélet az illetékességről

A fiscus 1836 májusában, az országgyűlés feloszlása után nyújtotta be az amúgy már 1835 decemberében elkészült válaszát Wesselényi kifogásaira. Ebben megismételte a korábban

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

előadottakat, melyhez egyetlen újdonságként egy 1723. évi törvényre való hivatkozást fűzött – mely szerint nádori törvénykezés joga hasonló esetekben a Királyi Táblára száll – és a bíróság illetékessége tárgyában közbenső ítéletet kértek.⁵⁷

A Királyi Tábla 1836. augusztus 25-én elfogadva a fiscus álláspontját megállapította saját illetékességét a hűtlenségi perben. Benyovszky Péter, Wesselényi ügyvédje az ítélet ellen perorvoslással élt, ún. prohibítát (tiltmányozás, eltiltás) jelentett be.⁵⁸ Az 1836. szeptember végi beadványban Wesselényiek részletesen kifejtették az eljárás törvénytelenességét és a fiscus időhúzó magatartását. Az illetékességet megállapító ítélet ráadásul hiányos volt, mivel nem adta indokát annak, hogy az 1830. évi VI. törvénycikk ellenére miért lehetett megindítani a pert. Mivel az eljárás szabálytalanul indult, azt folytatni sem lehet, hiába ért véget időközben az országgyűlés. Mivel az ügy közjogi természetű, nem is tartozik a Királyi Tábla elé, ezért a bíráskodás szintjének leszállítását indítványozták.⁵⁹

A fiscus válaszában arra hivatkozott, hogy hűtlenségi perben egyáltalán nem lehet tiltakozást (prohibítát) benyújtani és kérte tanúinak hitelesítését. Wesselényi részletesen cáfolta a fiscus álláspontját, jogesetekre, jogtudósok véleményére és a Királyi Tábla működési szabályzatáról szóló uralkodói rendeletre is hivatkozott. Mindezek ellenére 1837. április 13-án az illetékesség kérdésében hozott ítélet elleni tiltmányát elutasította a bíróság.⁶⁰

II.2.4. A vád kiterjesztése

A vármegyék az országgyűlésen részt vevő követek mellé írnokokat, joghallgatókat, gyakornokokat küldtek. Ezek a fiatalok fogékonyak voltak a reformelképzelésekre, ünnepelték az ellenzéki követeket és az ülések zajos hallgatóságát biztosították, valamint 1834. július 14-én megalakították a *Társalgási Egyesületet*. Körükben nagy népszerűségnek örvendett Wesselényi Miklós, akit 1836. január 29-én – az erdélyi országgyűlési napló bemutatásának (a kőszajtó ügyének) évfordulóján – külön ünnepséggel köszöntöttek. Az országgyűlési ifjak vezetőit 1836. május 22-30. között letartóztatták és titkosan lefolytatott eljárás során hűtlenség vádjával 1837. február 22-én súlyos börtönbüntetésre ítélték őket. Az ifjakkal szembeni per a forradalmi gondolatok elfojtásán túl a Wesselényivel szembeni vád kiterjesztését is célozta. Terhére rótták, hogy az ifjak előtt rossz színben tüntette fel a kormányt, ellene izgatta őket és összehangolta velük a tevékenységét, ahelyett, hogy visszatartotta volna a fiatalokat.⁶¹

Az országgyűlési tapasztalatok alapján már egy 1836. szeptember 22-én kelt királyi rendeletben kötelezték a főispánokat, hogy a megyegyűlések működéseit, döntéseit akár erőszakkal is a kormány javára befolyásolják. A Staatskonferenz 1837. április elején áttekintette a magyarországi helyzetet. Mivel az eddigi intézkedések nem vezettek eredményre, további szigorításokat, még erélyesebb fellépést láttak célravezetőnek. Az 1837. április 9-i királyi kézirat a megyei ellenállás letörésére és kormánypárti többség kialakítására, az ellenzék visszaszorítására szólította fel a főispánokat. Beöthy Sándor jogügyi igazgatót utasították a per gyorsítására és arra, hogy Wesselényivel szemben szerezzen újabb bizonyítékokat, mégpedig a megyei ellenzékkel fenntartott kapcsolatára nézve, és ezzel is terjessze ki a vádat. Wesselényi azonban óvatos volt, a korábbiakkal ellentétben nem szólalt fel a megyegyűléseken és barátaival is titokban tartott kapcsolatot, így a kormány nem jutott további bizonyítékokhoz.⁶²

A budai hegyoldalon található, „Isten szeméhez” címzett fogadóban 1837. május 5-én katonai karhatalommal letartóztatták Kossuth Lajost a Törvényhatósági Tudósítások szerkesztéséért és terjesztéséért.⁶³ Ezzel Wesselényi mozgásteret is tovább csökkent, ugyanis a Kossuth által kiadott lap folyamatosan tájékoztatta a vármegyék közvéleményét perének eseményeiről. Wesselényi kiállt az általa korábban is támogatott, segített ügyvéd-

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

újságíró mellett: a letartóztatásról értesítette a megyei ellenzéket, politikai akciókat szervezett, szerepet vállalt a védelemben és megszervezte a család anyagi támogatását. Kossuthnál viszont a házkutatás során számos iratot lefoglaltak, így a hatóság kezébe került a Wesselényi peréről szóló tájékoztatók jegyzéke és néhány levél is. Ezek egyikében Wesselényi 1836. december 1-én arról írt, hogy Kossuth minden lépése „*borstörés volt a német orr alá, s ez helyes volt*”.⁶⁴ Ez az irat később szintén a vád kiterjesztésének alapjául szolgált.

II.2.5. A kifogásolási szakasz lezárása

A vád tanúinak hitelesítése időközben befejeződött, és a fiscus ennek alapján 1837 június végén benyújtotta replicáját. A vádat immár kiegészítette Wesselényi országgyűlési ifjakkal ápoltságával. A kormány szeretne volna mielőbb lezárni a pert, ezért 1837. július 30-án királyi kézirat hívta fel a nádort a perbeszéd (fundamentalis replica) elkészítésére.⁶⁵

Wesselényi 1837. augusztus 20-án felelt a fiscus beadványára és újabb kifogásokat adott elő, valamint megismételte korábbi hivatkozásait (király és kormány nem azonos; hűtlenség csak tettel követhető el, szóval nem; szóbeli kihágást csak helyben, a szatmári gyűlésen lehetett volna számon kérni). Az újabb vádakkal kapcsolatban felrótta, hogy csak részletekben benyújtott okiratok állnak rendelkezésre, ezek alapján nem lehet ítéletet hozni, és kéri a teljes dokumentumok (többek között a szatmári gyűlés jegyzőkönyvének) csatolását. A fiscus már 1837. november 17-én válaszolt és a kifogásolási szakasz lezárását, érdemi ítéletet kért, egyben a vádat kiegészítette a Kossuth Lajossal ápoltságával, mivel állítása szerint a levelek alapján Wesselényi támogatta a hűtlenséget jelentő tevékenységet. Az erdélyi főúr az 1837. december 20-i beadványával tovább húzta volna az időt, de a vádhatóság nem akart válaszolni, és ezt Pálffy Fidél kancellár is jóváhagyta, majd a fiscus Wesselényi tiltakozása ellenére ítélet alá bocsátotta a pert.⁶⁶

A Királyi Tábla 1838. január 16-án hozott ítéletével lezárta a per kifogásolási szakaszát és kötelezte Wesselényit az ún. „derekas” védekezés benyújtására. Az ítéletben – az eddig eltelt majdnem három év során folyamatosan befogadott kifogások ellenére – a bíróság kimondta, hogy hűtlenségi perben nincs helye kifogásnak és a vádlott beadványai inkább a per érdemét érintették. A bírák feladata a közbenső ítélet meghozatalával az alaki kifogásokkal kapcsolatos döntéshozatal lett volna, azonban Wesselényi ügyében ezen túlterjeszkedtek. Ugyanis már ekkor kimondták, hogy „*minekutána Szathmár vármegyének 1834-iki december 9-én tartatott közgyűlésén az alperes által mondott beszédnek oly rágalmozó és lázító volta, melynek megbosszulása az 1723. 9-ik cikkely szabálya alá tartozik*”,⁶⁷ és ezt alátámasztják a fiscus által csatolt okiratok és tanúvallomások is. Vagyis a bíróság már a kifogásolási szakaszt lezáró ítéletben megállapította a főúr bűnösségét anélkül, hogy a per érdemi szakasza elkezdődött volna, és a vádlott előadta volna derekas védekezését.

II.3. A per érdemi szakasza

II.3.1. Felkészülés a per lezárására

A kifogási szakasz lezárását követően a felek az ügy érdemébe bocsátkoztak (litis contestatio). Ezt a szakaszt nevezték a per derekának vagy gerincének (pars meritoria), ugyanis ekkor került sor az ügy lényegét érintő kérdések kifejtésére, az érdemi érvelések (allegatio) előadására.⁶⁸ Ettől kezdve már nem lehetett alaki kifogásokra hivatkozni, a bíróság elé kellett terjeszteni a bizonyítékokat. Ezek elsősorban okiratok és tanúvallomások lehettek. A tanúkat vallató parancs alapján hallgatták meg. Először esküt tettek, majd az

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

előre elkészített kérdősor alapján, az abban foglaltakra válaszolva született meg a vallomás. A felek általában előre beszerezték a tanúvallomásokat (*collateralis inquisitio*), azonban ezt nem tekintették teljes érvényűnek, és amennyiben a másik fél nem fogadta el, úgy a bíróság előtt újból ki kellett hallgatni őket, vagyis hitelesíteni kellett a vallomást (*authentificatio*). Az erről szóló bizonyáglevelét végül az indítványozó fél csatolta a periratokhoz. Az érdemi érvelések előadása és a bizonyítékok benyújtása után került sor a per ítéletre bocsátására.⁶⁹

Wesselényit megviselte a kifogási szakaszt lezáró ítélet. Először úgy gondolta, hogy nem is él az érdemi védekezés lehetőségével. Széchenyi azt javasolta, hogy a szatmári beszéd célzatát világítsa meg. Ügyvédje, Benyovszky Péter szintén a védekezést tanácsolta, mivel anélkül is elítélhetik. Wesselényi végül 1838 februárjában megkezdte a mentő tanúvallomások gyűjtését, azonban közbe szólt a tavaszi dunai árvíz.⁷⁰

Pestet 1838. március 13-án érte el a jeges folyam. Wesselényi március 14-től vett részt a mentésben, együttműködött a hatóságokkal is, ennek ellenére március 21-én kizárták a további mentési és helyreállítási munkákból, majd március 22-én a helyettes jogügyi igazgató jelentette Pálffy Fidél kancellárnak, hogy a vádlott január óta semmit nem tett ügyében. A közvélemény nem volt ilyen hálátlan, Vörösmarty Mihály: *Árvízi hajós* című versét háromszor kellett elszavalnia Laborfalvi Rózának 1838. április 27-én a Magyar Színházban, közben pedig a közönség Wesselényit éltette.⁷¹

A fiscus már 1838. január 29-én végső ítéletet kért, majd májusban benyújtotta bizonyítékként a Kossuthnál lefoglalt iratokat (jegyzék a per megyékhez küldött iratairól, kísérőlevelek, naplóbejegyzések, „*német orr*” tartalmú levél). Ezek alapján igazolva látták, hogy Wesselényi és Kossuth egymással szoros kapcsolatban állt, tevékenységüket összehangolták, és a báró a periratok másolatának megyékhez küldésével a kormány és a bíróságok iránt bizalmatlanságot kívánt kelteni, a közvéleményt a király és az ítélőszékek ellen bujtogatta, ingerelte, őket rágalmazta.⁷² A fiscus felrótta még a vádlott időhúzását, és az érdemi védekezés mielőbbi benyújtását sürgette. Wesselényi válaszában jelezte, hogy a vádhatóság húzta az időt az országgyűlés ideje alatt, majdnem egy évig nem nyújtott be replicát, és közben szóba került a per megszüntetése is. Emiatt ő sem tudott bizonyítékokat gyűjteni, és a fiscus most is újabb iratokat nyújtott be, amire jogában állt válaszolni. A Királyi Tábla 1838. június 15-én közbenső ítéletet hozott és kötelezte Wesselényit a bizonyítékai és érdemi védekezése benyújtására augusztus 21-i határidővel.⁷³

A kormány számára egyre sürgetőbbé vált a per lezárása. Az árvíz után Wesselényi népszerűsége tovább nőtt, és közeledett az 1839. évi országgyűlés megnyitása, ahol a vármegyék korábbi sérelmi feliratai alapján joggal számíthatott heves politikai csatákra. Ezért addig mindenképpen le kellett zárni a folyamatban lévő politikai pereket, közte Wesselényi ügyét is. Ennek köszönhető, hogy Vay Miklós királyi táblabíró közvetítésével 1838 májusában jelezték, hogy egy kegyelmi kérvény megértő elbírálásban részesülne, azonban az „*árvízi hajós*” nem volt hajlandó beismerni bűnösségét.⁷⁴

II.3.2. A derekas védelem

Wesselényi már 1837 októberében és decemberében is Kölcsey Ferenc segítségét kérte megyei okiratok beszerzéséhez, majd 1838 februárjában a tanúkihallgatásokhoz szükséges utrumok elkészítésében működtek együtt.⁷⁵ A tanúkihallgatásokat 1838. február és július között tartották, végül 47 vallomás (közte Kölcseyé) gyűlt össze a szatmári beszéddel összefüggésben, valamint 9 vallomás az országgyűlési ifjakkal való kapcsolatra nézve. Wesselényi 1838 májusában Szatmárcsekén találkozott Kölcseyvel. Az érdemi védekezés elkészítésének feladatait felosztották egymás között és a mintegy három hónapos munka során folyamatosan tájékoztatták egymást. A derekas védelem teljes szövege 1838.

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

augusztus 9–14. között készült el, amikor Wesselényi és Kölcsey együtt dolgoztak a beadványon Csekén.⁷⁶ Az érdemi védekezés végül 1838. augusztus 14-én készült el: „A berekesztésen már tegnap óta bajoskodunk: de már megvan, és jól.”⁷⁷ Ennek ellenére 1838. augusztus 21-én Wesselényi csak a tanúvallomásokat nyújtotta be, és kérte azok hitelesítését.⁷⁸ Amíg ugyanis erre nem került sor, addig nem lehetett tudni, hogy mely vallomásokat fogadja el a fiscus, és ennek alapján melyekre lehet alapozni az érdemi védekezést. A védelem tanúinak hitelesítésével kapcsolatban 1838 szeptemberében több replica született, majd a fiscus egyes tanúk esetében (Wesselényi arisztokrata barátai, öten – köztük vitáik ellenére Széchenyi is – tanúskodtak törvénytiszteletéről) elfogadta az előzetes vallomást, másoknál hitelesítést kért. Ezt a bíróság képviselőjének, a Királyi Tábla ítélőmesterének kellett elvégezni az előre elkészített és jóváhagyott utrumok alapján, azonban a vallomások felvételénél az előírások ellenére a vádat képviselő ügyész (Hubay József) is jelen volt. Wesselényi hiába tiltakozott ez ellen, majd kívánt ő is jelen lenni a meghallgatásoknál, nem adtak erre lehetőséget. Sőt, a hitelesített vallomásokat a vádlott helyett a fiscus nyújtotta be, rögtön csatolva hozzá a saját észrevételeit.⁷⁹

Wesselényi egészségi állapota időközben egyre romlott, így 1838. szeptember 1-én kérte a nádortól gyógykezelése idejére, négy hónapra a per felfüggesztését. Ennek sikertelensége után a Kancelláriához folyamodott, de orvosi igazolása ellenére 1838. október 18-án folyamodványát elutasították, bár bíztatták az elutazásra, hátha elérik régi céljukat, és a báró „elmenekül” az ítélet elől.⁸⁰

Wesselényi a derekas védelmét 1839. január 14-én nyújtotta be a Királyi Táblán. A végleges szöveg terjedelme ekkor már elérte az augusztusi, Kölcseyvel készített változat másfélszeresét, 12 helyett 19 fejezetből állt, és tartalmazta Benyovszky Péter, valamint Deák Ferenc munkáját is.⁸¹

A derekas védelem elsőként jelezte a bíróságnak, hogy „*felperes kir. fiscus e jelen pört még 1835. szept. 29-én magához vévén, azt közel egy egész évig rejtegette annyira, hogy alperes kéntelen vala felperest a pör folytatására törvényesen megintetni*”,⁸² azonban a bíróság a kérelemmel nem is foglalkozott, viszont a vádhatóság hasonló kérései mindig meghallgatásra találtak, ami a „*részre nem hajlásnak furcsa példánya*”.⁸³ Tehát a fiscus húzta az időt, hiszen 44 hónapból 36 és felet nála volt a per, és ezzel akadályozta Wesselényi szemének kezelését, ami a látásában vissza nem fordítható állapotot eredményezett.

A védekezés következő részében a védelem jogesetek részletes elemzésével kifejtette, hogy az 1838. január 16-án hozott ítélet ellenére nincs akadálya kifogásokkal védekezni a hűtlenségi perben. Erre tekintettel előadta a per korábbi időszakában felhozott érveket, mégpedig a szabálytalanul (országgyűlés idején fennálló törvénykezési szünet alatt) indult eljárást már nem lehet szabályosan befejezni, valamint közgyűlési vitában elmondott beszéd miatt nincs helye hűtlenségi pernek. Ezt igazolta azzal is, hogy Balogh János barsi követ ügyében megszüntették a hűtlenségi pert, vagyis a védelem hasonló hivatkozását akkor elfogadták. A megyegyűlések lényege éppen az, hogy a felmerült kérdésekben a tagok – akiknek ez egyben kötelességük is – elmondhatják véleményüket, ami ugyan lehet hibás, „*de az ily véleményi hibát vagy tévedést bűnnek nem mondhatjuk, mert nem akarat, hanem tehetség dolga; bűn pedig csak az akarat körében létezhetik*”.⁸⁴

A védelem nem hagyta szó nélkül, hogy a Királyi Tábla a közbenső ítéletben kizárólag a vád állításai és bizonyítékai alapján már véleményt mondott az ügrről. Ugyanis a bíróságnak csak mindkét fél bizonyítékai és előadásai bevétele után, azok alapján és ismeretében szabad következtetéseket levonni, hiszen a „*megelőző s egyoldalú*

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

következtetés már magában helytelen, és mivel ily következtetés megelőzőleg a dologba vágó s praeoccupáló mind a bíróra, mind a felekre s publikumra nézve.⁸⁵

A per érdemével kapcsolatban a védelem kifejtette, hogy hűtlenséget csak tettelesen lehet elkövetni, szavakkal nem, és a fiscus *„törvényeinkből oly bűnt akart kimagyarázni, miről azokban szó még távolról sem tétetik*”.⁸⁶ Mivel Wesselényi a beszédét egy megyegyűlésen, békeidőben mondta el, az ő ügyében nem lehet alkalmazni a háborúk idején, vagy fegyveres felkelőknél korábban alkalmazott szabályokat. Egy törvényjavaslattal kapcsolatos vita során elhangzott szavakat nem lehet lázításnak, a király elleni támadásnak vagy ellenszegülésnek értelmezni, márpedig a hűtlenséget csak ez utóbbiakkal lehet elkövetni.

A derekas védelem rámutatott arra, hogy a király és a kormány nem azonos. Wesselényi a szatmári beszédben egyértelműen a kormányra tett bíráló kijelentéseket, a fiscus ezért próbálta a perben a kormányt a királlyal azonosítani. A védelem azonban arra hivatkozott, hogy a „kormány” szó értelmét törvényi magyarázat nélkül a nyelvtudomány segítségével kell meghatározni. A magyar nyelv viszont megkülönbözteti a „kormányost”, mint személy, a hajó vezetőjét, a „kormányt”, mint eszközt, amivel a hajót irányítja és a „kormányzást”, mint cselekvést, magát a hajó vezetését. Ebből is egyértelmű, hogy a kormányos, vagyis a király nem tévesztendő össze a kormánnyal, tehát az állam irányításának eszközeivel (minisztériumok, hatóságok). A nyelvi értelmezésen túl a védelem számos törvényi hivatkozással igazolta, hogy az ország rendi alkotmánya alapján sem lehet összetéveszteni a királyt a kormánnyal. Már a korábbi uralkodókat is segítették tanácsadók, akik vétettek hibákat, elkövettek visszaéléseket, de ezek nem a király cselekedeteinek számítottak. Ha nem így lett volna, akkor a sérelmek felterjesztése, orvoslása is kizárt lett volna, hiszen már önmagában az is felségsértést vagy hűtlenséget jelentene. A védelem kiemelte, hogy az 1825–1827. évi országgyűlés a kormány elleni panaszokkal indult, amikor is az ügy bírái közül heten is felszólaltak a kormány ellen, és közülük senki ellen nem indult hűtlenségi per. Amennyiben a kormány azonos lenne az uralkodóval, akkor ők is hűtlenséget követtek volna el, és nyilván nem tölthettek volna be fontos tisztségeket, nem ítélezhettek volna Wesselényi ügyében.⁸⁷

A fiscus a vádat tanúvallomásokkal kívánta bizonyítani. A védelem kiemelte, hogy a vallomások általában nem csalhatatlan bizonyítékok, a tanúk különböző okokból sokszor rosszul emlékeznek eseményekre, szavakra. Ezért fontos, hogy a tanú pontosan ismerje azt, amiről vallomást tesz, befolyástól, félelemtől mentesen nyilatkozzon, és igazat kell mondania. A fiscus tanúi viszont eleve irányított kérdésekre válaszoltak *(„a vád a tanúk elébe adott kérdőpontokban egész kiterjedésében ott fekszik s e kérdőpontok nyilván oly végből készültek, hogy a szolgáltra kész tanú ne legyen kénytelen emlékezetét megerőltetni”)*,⁸⁸ a vád képviselője jelen volt a meghallgatásokon, amivel befolyásolhatta az elhangzottakat, továbbá a tanúk ellenségesek és elfogultak voltak Wesselényivel szemben. A védelem egyenként számba vette a vallomásokat és ízekre szedte azokat, hitelüket lerontotta. Bebizonyította, hogy a fiscus által hivatkozott vallomások ellentmondásosak, pontatlanok és nem vehetők figyelembe a perben, mivel *„a vallatások suggestivus kérdésekre, tehát törvény által tiltott módon tétettek”, „a kir. fiscus vallatásokon is jelen volt és a vallókra erkölcsileg erőszakoló befolyást gyakorolt”,* valamint *„azon tanúk ama gyűlésben az alperes ellen nemcsak ellenséges indulatot bizonyítottak”* és *„így mint tulajdon tettők által magokat bebizonyított ellenségei alperesnek ellene tanúkul s bizonyságokul nem használtathatnak”*.⁸⁹

A fiscus arra hivatkozott, hogy a védelem utrumai befolyásoló jellegűek voltak, a tanúk az idő múlása miatt pontatlanul emlékeztek az eseményekre, Wesselényi későn mutatta be az okleveleit, és nem a beszéd tartalmát próbálta bizonyítani, hanem csak azt, hogy a megyegyűlésen mit nem mondott. A derekas védelemben ezeket az észrevételeket

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

visszautasították. A vallomástétel kérdései nem voltak irányítottak, az érdemi védekezés okiratait nem lehetett korábban a kifogási szakaszban előadni, a védelem tanúi később pontosabban emlékeztek az eseményekre, mint korábban a vád tanúi, továbbá az alperesnek nem kellett a beszéd tartalmát igazolni, elegendő csak bizonyítani, hogy a fiscus által előadottakat ő nem mondta.

A derekas védelemben számos tanúvallomás igazolta, hogy Wesselényi különbséget tett király és kormány között, valamint az uralkodóról mindig tisztelettel szólt,⁹⁰ szavai a közcsendet nem háborították és nem lázította a megjelenteket.⁹¹ Beszédével csak az alsótábla által is támogatott örökvátság hasznosságát és szükségességét szeretne volna megvilágítani. Ez pedig nem lehetett bűn, hiszen akkor a képviselőket is meg kellett volna vádolni.

A fiscus kiterjesztette a vádat Wesselényi és az országgyűlési ifjak kapcsolatára is. Az ifjak egyesületét titkos társaságnak minősítették és a szervezkedésben a bárót – a neki küldött emléklevél miatt – részesnek gondolták. A védelem jelezte, hogy Wesselényi nem is volt Pozsonyban az egyesület alapítása és megszűnése közötti időszakban, így a társaság működésében nem is vehetett részt.⁹² Utóbb a Kossuth Lajossal fenntartott kapcsolat is a vád részévé vált. A védelem ennél arra hivatkozott, hogy a vád nem igazolta egy lázító célú titkos társaság létezését, azt sem, hogy ilyenek Kossuth a tagja lenne és erről Wesselényi tudott volna. Ezek nélkül pedig nem lehet Wesselényit büntetni a Kossuthal fenntartott kapcsolatért.⁹³

A védelem tehát felhívta a figyelmet az eljárás során elkövetett törvénytelenésekre (nem is indíthaták volna meg a pert, a bíróság nem volt illetékes, a tanúk befolyásolása, *salvus conductus*) és a vád helytelen jogszabály-értelmezésére (hűtlenség csak tettel követhető el), valamint lerontotta a vád tanúinak vallomásait. Felhozta az országgyűlésen is elhangzott közjogi érveket (király és kormány nem azonos, a kormány bírálható, szólásszabadság sérelme), továbbá hivatkozott arra, hogy a vádlevelemben szereplő beszédet Wesselényi nem mondta, a fiscus szavakat emelt ki, szóbeszédre alapozta a vádat, nem csatolta a teljes iratokat, csak azok töredékeit (a megyegyűlés jegyzőkönyvét egyáltalán nem peresítette) és húzta időt. A derekas védelemben megvilágították Wesselényi szatmári beszéddel elérni kívánt célját: alkotmányos, törvényes eszközökkel munkálkodott a haza haladásáért. A báró békés szándékát az is igazolta, hogy a beszédével éppen egy lázadás veszélyét szeretne volna megelőzni.⁹⁴ A derekas védelem több száz oldalas, monumentális és igen magas színvonalú munka volt.

Az érdemi védekezés benyújtása után a fiscus választás elé került. Amennyiben válaszol a terjedelmes beadványra és cáfolja a védelem érveit, úgy Wesselényi az utolsó szó jogán újabb replicát nyújthat be, és ezzel az ítélethozatal valószínűleg az újból üléselő országgyűlés idejére csúszik. A derekas védelem válasz nélkül hagyása viszont kedvezőtlenül befolyásolhatta az ítéletet, hiszen a védelem számos érve cáfolat nélkül maradt. Úgy látszik ez a fiscus számára már nem jelentett nagy kockázatot és 1839. január 22-én replica nélkül ítélet alá bocsátotta a pert.

II.4. Az ítélet

Az ítéletre bocsátott perben a referens a perfüzetből ún. perkivonatot (*extractus*) készített, amiből a bírák az ügyet megismerhették. A referens az ítélet tervezetét is előre elkészítette, melyet a döntésnek megfelelően kiegészítettek, módosítottak. A kialakult szokás szerint a bírák informálásának érdekében maguk a felek is készítettek egy rövid tájékoztatót (*humillima informatio*), melyet általában személyesen adtak át részükre. A döntés után az ítéletet a végleges szöveg felolvasásával hirdették ki. Az ítéletek elég hiányosak voltak, mivel

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

általában – bár 1819 óta ez kötelező volt – nem, vagy csak részlegesen tartalmazta a döntés indoklását. A Királyi Tábla elsőfokú ítélete ellen fellebbezést lehetett benyújtani, melyről a Hétszemélyes Tábla bírái (septemviri) döntöttek.⁹⁵

Gosztonyi Miklós ítélőmester másfél nap alatt nézte át a derekas védelmet és 1839. január 24-én referált az ügyről a bírának. Wesselényi szerette volna a rövid tájékoztatást kinyomtatni, de az ítélőmestertől és a személynöktől nem kapta meg ehhez az engedélyt. A Királyi Tábla 1839. január 31-én hozta meg az érdemi ítéletet. A többségi döntés szerint Wesselényi elkövette a hűtlenség bűncselekményét, azonban az enyhítő körülményekre tekintettel a fej- és jószágvesztés büntetése helyett három év fogságot szabtak ki. Az ítélet szerint a szatmári beszéd szavai államellenes nyílt felkelést jelentettek, Wesselényi a kormányon keresztül az uralkodót sértette és az ifjakkal való kapcsolat, valamint periratainak Kossuth útján történő közzététele is törvénysértő volt.⁹⁶

A döntéshozatal során az egyes bírák külön-külön szavaztak és döntésüket indokolták. Egyedül Földvály Ferenc bíró fogadta el a védelem érveit és a bárót nem találta bűnösnek, felmentését javasolta.⁹⁷ Niczky János véleménye szerint a király és a kormány azonos, azonban Wesselényi különbséget tett a kettő között és ezért enyhébb büntetést, három év fogságot érdemel. Vay Miklós és Sombory Imre csak a kormányt sértő kijelentésként értelmezték a szatmári beszédet, amiért egy év fogságot javasoltak. Ezzel szemben Jeszenszky János bíró halálbüntetést indítványozott.⁹⁸

Az ítéletet egyik fél sem fogadta el és fellebbezett. A Hétszemélyes Tábla alig nyolc napig tanulmányozta a per iratait és 1839. február 8-án hozta meg döntését. A bíróság elnöke József nádor volt, azonban ő nem vett részt a határozat hozatalában. Péchy Imre bíró elfogadta a védelem érveit, szerinte a vád szóbeszédre épült, a tanúkat befolyásolták, és a vallomások hitelesítésénél is szabálytalanságok történtek, így felmentést javasolt. Perényi Zsigmond nem látta bizonyítva a hűtlenséget, szerinte Wesselényi nem lázított és ő is észlelte a perben elkövetett szabálytalanságokat. Külön kiemelte az elhúzódó eljárás miatt a bárót ért súlyos sérelmeket: el volt zárva közügyektől, vagyonát sem tudta megfelelően kezelni és egészsége is megroppant. Szirmay Ádám, Kárász Miklós és Matkovics István szerint a vád nem bizonyította be, hogy Wesselényi a terhére felhozott szavakat mondta volna és enyhébb ítéletet tartott megfelelőnek. A nádor távollétében az elnöki feladatokat ellátó Cziráky Antal országbíró, valamint a többi septemviri azonban a fiscus vádjával értett egyet, így jóváhagyta a Királyi Tábla ítéletét.

III. A fogság

Még a Hétszemélyes Tábla döntése előtt, 1839. február 2-án az egyetem orvosi kara megvizsgálta Wesselényi egészségi állapotát és több betegséget állapítottak meg nála. Ezek gyógyítására nyugalomra, tiszta levegőre, diétára és testmozgásra lett volna szüksége, ezért a báró kérelmezte, hogy az ítélet végrehajtását gyógykezelése érdekében mintegy fél évre halasszák el. Kérését nem teljesítették, de börtön helyett fogságot és emberséges körülményeket ígértek. Wesselényi így a budai kaszárnnyában, szinte Kossuth Lajos szomszédjaként kezdte meg büntetése letöltését. Viszont a cella körülményei mostohák voltak, amit a helyettes jogügyi igazgató jelzett Mailáth Antal kancellárnak,⁹⁹ aki Bartal György tanácsost bízta meg a bánásmódról szóló előterjesztés előkészítésével, melyet V. Ferdinánd király 1839. február 22-én hagyott jóvá.¹⁰⁰

Már a Királyi Tábla ítélete után, 1839. február 5-én Bécsbe utazott Deák Ferenc, aki számos udvari tisztviselővel – köztük négy órán keresztül Metternichkel –, majd február 13-án V. Ferdinánddal tárgyalt Wesselényi érdekében. Ennek eredményeként javultak a fogva

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

tartás körülményei, majd 1839. március 21-én engedélyezték a büntetés végrehajtásának hat hónapos megszakítását, melyet szeptemberben meghosszabbítottak. Wesselényi végül 1839. április 11-én éjjel indulhatott el Gräfenbergbe gyógykezelésre, ahol a következő négy és fél évet töltötte.

IV. A per hatásai

Wesselényi Miklós politikai perének jelentős következményei voltak mind a magyar ellenzékiiségre, mind a közéletre, mind a báró magánéletére nézve.

Wesselényi már a per kezdetekor kényszerűségből távol maradt zsibói uradalmától, ugyanis 1835. március 18-án Erdélyben is vádat emeltek és egy szabálytalan eljárásban elfogatóparancsot adtak ki ellene. Ezért a birtokait nem tudta személyesen kezelni, azok állapota romlott, bevételei csökkentek. Wesselényi 1839. április 17-én érkezett Gräfenbergbe, ahol a kor elismert orvosa, Vincenz Priessnitz az általa üzemeltetett gyógyfürdőben megkezdhette egyre rosszabbodó szemének kezelését. A kezelés eredményeként a főnemes egészségi állapota javult.

Az országgyűlési ellenzék határozott fellépésének köszönhetően sikerült elérni, hogy a nádor közbenjárására a politikai foglyok 1840. április 29-én amnesztiát nyerjenek. Wesselényi Miklós így végül 1843-ban térhetett haza Zsibóra. Szellemi frissességét mutatja, hogy ekkor megírta a *Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében* című művét, melyben a magyar nemzetet fenyegető veszélyekre figyelmeztetett, azonban régi erejét, közéleti aktivitását és befolyását már nem sikerült visszanyernie. Minden további gyógymód ellenére a báró 1844 nyarán teljesen megvakult (az egyik szeme már a dunai árvíz idején is beteg volt). Ezzel Wesselényi valóban „polgári halott”¹⁰¹ lett. Egyre romló egészségének megőrzésére 1848. szeptember 29-én ismét Gräfenbergbe utazott, ahonnan már csak 1850-ben tért haza. Ekkor Széchenyi már Döblingben, Kossuth emigrációban, Deák pedig Kehidán élt. Wesselényi a hazaúton, ez év április 21-én tüdőgyulladásban meghalt. *„A nagy férfi meghalt! Béke porainak! A hon, melyért ő fáradhatatlanul küzdött és Pest városa, melynek árhullámaitól 1838-ban sok drága életet mentett meg, a nagy férfi emlékét forró és soha el nem múló kegyelettel ünneplendi”* – írta Garay János, a báró homoeopata orvosa a Kolozsvári Lap 1850. május 7-i számában.¹⁰²

Wesselényi hűtlenségi pere jelentős hatást gyakorolt az országgyűlési ellenzékre is. Az eljárást a kezdetektől közügynek, a szólásszabadság megsértésének tekintették és határozottan kiálltak egykori vezetőjük mellett. Periratainak nyilvánosságra hozatalával – mind a megyegyűléseken, mind az országgyűlési viták során – napirenden volt a szólásszabadság kérdése, ami elősegítette az ellenzéki tábor erősödését, összekovácsolódását. Az ítélet nagy felháborodást keltett és a megyék ismételt fellépését eredményezte. Ebben a légkörben nyílt meg 1839. június 5-én az országgyűlés első ülése. Az ellenzéknek Ráday Gedeon követ ügyét¹⁰³ felhasználva sikerült az alsótáblán olyan felirati javaslatot elfogadni, hogy a sérelmek orvoslásáig semmilyen más, a király által kért előterjesztést (adó- és újoncmegajánlás) nem tárgyalnak. Az 1839–1840. évi diéta reformtáborra nagyságrendekkel szervezettebben lépett fel a kormány akarata ellen, mint 1832–1836 folyamán. Az alsótáblai ellenzék Deák Ferenc vezetésével hónapokon keresztül megakadályozta az országgyűlés érdemi munkáját és javaslataik már a felsőtáblán is nagyobb támogatottságot élveztek. A kormányzat ezzel kényszerhelyzetbe került, ezért sikerült elérni a politikai perek leállítását, az elítéltek szabadon bocsátását.

Az ellenzékét súlyosan érintette Wesselényi háttérbe szorulása, személyében vezetőjét veszítette el, azonban az ő bátor kiállása és a per során vívott harca is hozzájárult

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

egy új politikai generáció felnövekedéséhez és megerősödéséhez. Wesselényi Miklós elítélését a kormányzat már csak emiatt sem tekinthette igazi sikernek. Elsődleges célja a forradalmi mozgalmak elfojtása, a reformellenzék gyengítése, megfélemlítése és visszaszorítása volt. Ehhez szolgált volna eszközként az ellenzéki vezér eltávolítása a közéletből. A kormány hiába érte el elsődleges célját és szorította ki a politikai életből egy koncepciós eljárás eredményeként Wesselényit, a csatát ugyan megnyerte, de végül a háborút elveszítette. Hiszen a reformok ügyének zászlaját mások vették át és végül a bécsi udvar meghátrált.

Utószó

A korunkban érvényes jogszabályok és általános jogelvek (hatalmi ágak szétválasztása, védelemhez való jog biztosítása) a XIX. század elején még nem érvényesültek, vagy nem kaptak nagy hangsúlyt a bűnperekben, és az irányadó jogszabályok nyelvezete, gondolatai mai szemmel nézve nehezebben érthetőek. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy a reformkor hajnalán indult per menetét követve állást lehet foglalni abban a kérdésben, hogy a bíróság döntése megfelelt-e az akkor irányadó jogszabályoknak?

Véleményem szerint az események tükrében a Wesselényi Miklós elleni hűtlenségi per joggal tekinthető koncepciós eljárásnak. Az abszolutista királyi hatalom már évek óta várt a báró elleni fellépés lehetőségére és úgy látta, hogy ehhez megfelelő indokot szolgáltat az 1834. december 9-én elmondott szatmári beszéd. Ezek a szavak valójában legfeljebb széksértésnek minősülhettek, és emiatt a megyegyűlés intézkedhetett volna, ahogy erre Deák Ferenc is hivatkozott a sérelmi felirat alsóáblai vitája során. A törvényi szabályok azonban nem voltak teljesen egyértelműek, és ezt felhasználta a vádhatóság. Egyes kifejezések jelentőségét felnagyították és önkényesen értelmezték az előírásokat, a szavaknak más jelentést tulajdonítottak, és eredeti céljától eltérően kívánták felhasználni a jogszabály rendelkezését. Ez azonban nem lett volna elegendő az elmarasztaló ítélethez.

A perben a Királyi Tábla is súlyos hibákat és szabálytalanságokat követett el. Figyelmen kívül hagyta az illetékességére vonatkozó aggályokat és Wesselényi kifogásait sem bírálta el. Kényelmesebb volt ugyanis annak deklarációja, hogy exceptio nem is lehet benyújtani hűtlenségi perben, mint érdemben cáfolni a megalapozott észrevételeket. A tanúk hitelesítésénél sem tartották be az előírásokat, és a vádnak kedvezve sietteték a derekas védelem benyújtását, míg szemet hunytak a fiscus időhúzása felett. A fellebbezés után a Hétszemélyes Tábla nyilvánvalóan előre meghozta döntését, hiszen a rendelkezésre álló nyolc nap alatt még átolvasni sem tudták volna a periratokat. Úgy gondolom, hogy Wesselényi még az akkori szabályok adta védekezési jogával sem élhetett, bár kétség kívül kedvezőbb volt a helyzete, mint az országgyűlési ifjaknak, vagy Kossuth Lajosnak.¹⁰⁴ A körülményekből arra lehet következtetni, hogy már a per indulásakor eldöntött volt, hogy – hacsak kegyelmi kérvénnyel nem ismeri be bűnösségét – a bárót mindenképpen elítélik.¹⁰⁵

Dolgozatom elkészítése során igyekeztem alkalmazkodni a jogszabályok szigorú és száraz nyelvezetéhez, valamint gondolataimhoz. Azonban nem tudtam érzelmek nélkül szemlélni a per emberi vonatkozásait, Kölcsey Ferenc és Deák Ferenc munkáját, erőfeszítéseit barátjuk védelmében, valamint Wesselényi Miklós emberi nagyságát és életének tragikus fordulóit. Ezt látva nyerne különös értelmet a derekas védelem zárásának egyes sorai: „... személyes bosszú csak testet sanyargat, testet teszen semmivé, de a bűntől tiszta lélek testi szenvedés által erősödvé, szellem erejében emelkedik fel ...”¹⁰⁶

Úgy gondolom, hogy dolgozatomat a derekas védelem záró soraival tudom méltó módon befejezni: „Alperes e lélekemelő gondolatban áll bírái, hazája s istene előtt. Saját

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

tiszta voltát tudva és érezve, hiszi s nyilván kimondja, miképpen őt, ki bűnt nem követett el, semmi ítélet bűnössé nem teheti; lelki igazságát semmi ítélet el nem homályosíthatja. Tudja azt, hogy polgártársai (most és jövőben) igazságát megismerik és méltányolni fogják. Tudja, hogy ő, ki most bírái előtt ítéletet várva áll, ez ítélet kimondása után bíráival együtt álland a jelen és jövő kor törvényszéke előtt, hol a korlátozhatatlan közvélemény tekintet nélkül, nyersen és szabadon harsogja ki ítéletét s osztogatja áldását vagy átkát ...”¹⁰⁷

IRODALOM

- ANGYAL Dávid (1928): *Szakaszok Magyarország újabb történetéből*. Franklin Társulat, Budapest
- CSORBA László – VELKEY Ferenc (1998): *Reform és forradalom (1790–1849)*. Csokonai Kiadó, Debrecen
- DEÁK Ferencz beszédei. I. kötet: 1829–1842. Összegyűjtötte: KÓNYI Manó. Franklin Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1882. (<http://mek.oszk.hu/02200/02213/html/01.htm#58>)
- FÓNAGY Zoltán (2000): Wesselényi Miklós. In: *Nagy Képes Millenniumi Arcképcsarnok, Száz portré a magyar történelemből*. Rubicon – Aquila könyvek. Szerk. RÁCZ Árpád, Budapest–Debrecen, 179–181.
- HOMOKI NAGY Mária (2015): Hűtlenségi perek a reformkorban. *Rubicon*, 26. évf. 10. sz. 74-81.
- Dr. HORVÁTH Attila (2015): A védői taktika és mentalitás a reformkori politikai perekben. *Ügyvédek Lapja*, LIV. évf., 3. sz. 7-11.
- JAKAB Elek (1875): B. Wesselényi Miklós hűtlenségi bűnpere. In: *Történeti Lapok II. évf.* 34. sz. Kolozsvár, november 21. 1361–1369.
- KOSÁRY Domokos (2002): *Kossuth Lajos a reformkorban*. Millenniumi magyar történelem – Életrajzok. Osiris, Budapest
- KOSÁRY Domokos (2001): *Újjáépítés és polgárosodás 1711–1867*. Magyarok Európában. História/Holnap Kiadó, Budapest
- *KÖLCSEY Ferenc összes művei. II. kötet*. Szerk. RÉZ Pál. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1960.
- *Magyar állam- és jogtörténet*. Szerk.: HORVÁTH Attila. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014
- *Magyarország története*. Főszerk.: Romsics Ignác. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010
- *Magyarország történeti kronológiája II. 1526-1848*. Főszerk. Benda Kálmán. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.
- Prof. Dr. MISKOLCZY Dezső (1976): Wesselényi Miklós megvakulása. *Orvostörténeti Közlemények*, 77. Vol. XXI. 53.; *Ponticulus Hungaricus XIV. évf.* 6. sz. 2010. június
- PAJKOSSY Gábor (2006): A kormányzati „terrorizmus” politikája és az 1839–1840. évi országgyűlés. *Történelmi Szemle*, XLVIII. évf. 1–2. sz. 25–52.
- PAJKOSSY Gábor (2012): Kölcsey írásai Wesselényi védelmében. In: *Milyen nemzetet, kinek és hogyan? Tanulmányok Magyarország történelméről 1780-1948*. Szerk.: DOBSZAY Tamás – ERDŐDY Gábor – MANHERCZ Orsolya. ELTE BTK, Budapest, 187–195.

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

- Dr. POMPÉRY Aurél (1913): *Kossuth Lajos 1837/39-iki hűtlenségi perének története – kapcsolatban Wesselényi Miklós báró hűtlenségi és az ifjak felségsértési perének történetével*. Szent István Társulat, Budapest
- SZÉCHENYI István (2002): *Napló*. Szerk. OLVÁNYI Ambrus, Osiris Kiadó, Budapest
- TRÓCSÁNYI Zsolt (1970): *Wesselényi Miklós és világa*. Gondolat Kiadó, Budapest
- TRÓCSÁNYI Zsolt (1986): *Wesselényi Miklós hűtlenségi pere*. Helikon Kiadó, Budapest
- VARGA Endre (1974): *A Királyi Curia 1780–1850*. Magyar Országos Levéltár Kiadványai III. Hatóság és Hivataltörténet 4. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Wolters Kluwer Kft., Jogtár (www.uj.jogtar.hu)
- Wolters Kluwer Kft., Ezer év törvényei (www.1000ev.hu)

ABSTRACT

Torjay, Benedek

The Treason Trial of Miklós Wesselényi

Political crimes are the name given to those punishable actions which are politically targeted against the state and the established powers. In the Middle Ages, this meant popular revolts. Instances considered as treason, so commonly named, including attacks and defamations against the established power of the constitution, the king and the crown were punishable with loss of life and property. In the case treason was established, the estates granted were returned to the king who could grant them again. With the passing of time, the significance of the re-granting of estates was reduced and the elimination from public life of political players standing in opposition to the interests of the established powers came to the fore. The crime of treason could potentially serve this purpose well. So too was the trial conducted in Hungary against Miklós Wesselényi on the charge of treason. This paper presents the events preceding, the process of and effects of the trial, and seeks an answer to the question of whether Miklós Wesselényi was the victim of a show trial. The author uses the authoritative historical and legal sources, as these are necessary to form reasonably an opinion on the show trial nature of the trial started because of political crimes.

JEGYZETEK

¹ Dr. BARNA Attila (2010): *Az állam elleni bűncselekmények szabályozása a 19. századi Magyarországon, különös tekintettel a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi 5. törvénycikk előzményeire és megalkotására*. ELTE ÁJK, Budapest, 9.

² *Magyar állam- és jogtörténet*. Szerk.: HORVÁTH Attila. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014. 42–43.

³ Korábban ilyen eljárást folytattak le Dobó István és Balassa János állítólagos összeesküvése ügyében 1569-ben, majd Illésházy Istvánnal szemben 1603-ban. Ez utóbbit Istvánffy Miklós bíró is elismerte az ítéletlevélben. Vö. Dr. HORVÁTH Attila (2015): A védői taktika és mentalitás a reformkori politikai perekben. In: *Ügyvédek Lapja*, LIV. évf., 3. sz. 8.

⁴ Uo. 7–8.

⁵ TRÓCSÁNYI Zsolt (1970): *Wesselényi Miklós és világa*. Gondolat Kiadó, Budapest, 141.

Torjay Benedek: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

- ⁶ KOSÁRY Domokos (2001): *Újjáépítés és polgárosodás 1711-1867*. Magyarok Európában, História/Holnap Kiadó, Budapest, 217.
- ⁷ FÓNAGY Zoltán (2000): Wesselényi Miklós. In: *Nagy Képes Millenniumi Arcképcsarnok, Száz portré a magyar történelemből*. Rubicon – Aquila könyvek. Szerk. RÁCZ Árpád, Budapest, 179–181.
- ⁸ Wesselényi népkonyhát állított fel Zsibón, majd egy segély-gabonarakár alapítására kölcsönt kért az Erdélyi Udvari Kancelláriától, azonban ezt nem kapta meg.
- ⁹ Wesselényi ménese a kor egyik legnagyobb loállománya volt Magyarországon és Erdélyben egyaránt.
- ¹⁰ Széchenyi István 1825. november 3-án felajánlotta birtokainak egyévi jövedelmét egy magyar nyelvet fejlesztő társaságnak.
- ¹¹ Károlyi György, barátai, Széchenyi és Wesselényi mellett a reformkor egyik nagyformátumú alakja. Jelentős volt gyakorlati tevékenysége: kaszinó, lóversenyek, Lánchíd. Ő volt az Országos Magyar Gazdasági Egyesület alapítója.
(https://hu.m.wikipedia.org/wiki/Károlyi_György Letöltés: 2017. jan. 25.)
- ¹² A merkantilista ellenzékiesség a Habsburg-hatalom Magyarországgal szembeni hátrányos vámpolitikáját támadta.
- ¹³ TRÓCSÁNYI (1970) 53.
- ¹⁴ Uo. 60.
- ¹⁵ Az 1790–91. évi országgyűlés bizottságokat nevezett ki a függőben maradt kérdések kidolgozásában. Ezen rendszeres bizottsági munkálatok eredményei az operátumok.
- ¹⁶ ANGYAL Dávid (1928): *Szakaszok Magyarország újabb történetéből*. Franklin Társulat, Budapest, 5-21.
- ¹⁷ KOSÁRY (2001) 87.
- ¹⁸ Wesselényi ellen 1835. március 18-án Erdélyben is pert indított a kormány, kiváltó okként az országgyűlési napló kinyomtatását megnevezve, ugyanis ezt csak engedéllyel tehette volna, így sértette a cenzúrát. Vö. Dr. POMPÉRY Aurél (1913): *Kossuth Lajos 1837/39-iki hűtlenségi perének története – kapcsolatban Wesselényi Miklós báró hűtlenségi és az ifjak felségsértési perének történetével*. Szent István Társulat, Budapest, 37.
- ¹⁹ Utrum: latin kérdőszó, magyarul „vajon”. A vizsgálati kérdések ezzel a kifejezéssel kezdődtek, innen ered az elnevezés.
- ²⁰ KÖLCSEY Ferenc összes művei. II. kötet. Szerk. RÉZ Pál. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1960. 822-823.
- ²¹ Külön is: mondotta-e Wesselényi ezt vagy ehhez hasonlót: „a kormány nem akarja az Tekintetes Karok és Rendek; mely csalárd álorzát tévén ocsmány képére, kihúzta 9 millió ember zsírját, és már most csak arra várakozik, hogy ezen 9 millió ellenünk felingerelvén, ennek körmei közül ő szabadítson ki s ekkor jaj nekünk ... mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyodunk.” Vö. TRÓCSÁNYI Zsolt (1986): *Wesselényi Miklós hűtlenségi pere*. Helikon Kiadó, Budapest, 33.
- ²² KÖLCSEY II. (1960) 847.
- ²³ Uo. 816.
- ²⁴ Reviczky Ádám grófot a király 1828-ban magyar főkancellárrá nevezte ki. Hivatali ideje alatt bontakoztak ki a reformmozgalmak. 1830-ban az MTA igazgatója lett. Később, az 1832–36-os országgyűlés és I. Ferenc halála után ultrakonzervatív nézetei, és József nádorral való ellentéte miatt megbuktatták.
([https://hu.m.wikipedia.org/wiki/Reviczky_Ádám_\(kancellár\)](https://hu.m.wikipedia.org/wiki/Reviczky_Ádám_(kancellár)) Letöltve: 2019. jan. 25.)
- ²⁵ Bartal György az 1825–27. évi országgyűlésen a magyar nyelv ügye mellett foglalt állást, mint Komárom megyei követ. Később, 1830 januárjában udvari tanácsossá nevezték ki.
(https://hu.m.wikipedia.org/wiki/Bartal_György /jogtörténész/ Letöltve: 2019. jan. 25.)
- ²⁶ A királyi adományokról és nemeikről általában, ill. A hűtlenség vétkének eseteiről:
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/51400001.TVJ/ts/10000101/> (Letöltve: 2019. jan. 25.)
- ²⁷ Hűtlenségi bünt magukba foglaló esetek:
<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=72300009.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D24>
(Letöltve: 2019. jan. 25.)
- ²⁸ Tripartitum I. rész 13. cikk: A királyi adományokról és nemeikről általában
- ²⁹ Tripartitum I. rész 14. cikke: A hűtlenség vétkének eseteiről
- ³⁰ 1723. évi IX. törvénycikk 2.§:
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/72300009.TV/ts/10000101/> (Letöltve: 2019. jan. 25.)
- ³¹ Közönséges vagyis országgyűlések alkalmával sehol sem lehet törvényszéket tartani:
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/50700012.TV/> (Letöltve: 2019. jan. 25.)
- ³² Országgyűlés minden harmadik évben tartandó, és a bíraskodást csak harmincz nappal annak határideje előtt kell beszüntetni:
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/65500049.TV/> (Letöltve: 2019. jan. 25.)
- ³³ Egyébiránt az elszámáltakon kívül az előbbi módon általánosan megtartandó törvénykezési szünetidők még: harmincz nap az országgyűlés előtt s az egész országgyűlés alatti idő, az 1655. 49-ik törvénycikk s 1507. 12-ik törvénycikk szerint, a követek haza érkezéséig:
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/72300029.TV/> (Letöltve: 2019. jan. 25.)
- ³⁴ Hogy mindennemű pereket bármely első folyamodásu, akár egyházi, akár világi bíróságok előtt, a szokásos törvénykezési szakokban, az említett országgyűlés folyamata alatt bárki ellen lehessen indítani, folytatni és eldönteni; mindazonáltal nem értve ide a királyi és báni tábla bíraskodása alá tartozó pereket, és épségben hagyván egyébként az 1723:29. tc. rendelkezését:
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/83000006.TV/> (Letöltve: 2019. jan. 25.)
- ³⁵ Az 1830. évi VI. törvénycikk kifejezetten az 1831. október 2. napjára összehívandó országgyűlést említi, azonban ezt a koleraveszély miatt elhalasztották és csak 1832. december 19. napján került sor a megnyitásra.

- ³⁶ A nagyobb hatalmaskodás büntetésére változtatott előbbi hűtlenségi esetek felszámolása: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/72300010.TV/> (Letöltve: 2019. jan. 25.)
- ³⁷ Debreczeni Györgynek hűtlenségi büntetéssel sujtása: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/58800048.TV/> (Letöltve: 2019. jan. 25.)
- ³⁸ SZÉCHENYI István (2002): *Napló*. Szerk. Oltványi Ambrus, Osiris Kiadó, Budapest, 697.
- ³⁹ Közvetlenül az uralkodóhoz intézett kérelem, beadvány.
- ⁴⁰ A birodalom legmagasabb tanácsadó szerve, melynek felállítását V. Ferdinánd rendelte el. Vö. *Magyarország történeti kronológiája II. 1526–1848*. Főszerk. BENDA Kálmán, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982. 645–646.
- ⁴¹ VARGA Endre (1974): *A Királyi Curia 1780–1850*. Magyar Országos Levéltár Kiadványai III. Hatóság és Hivataltörténet 4. Akadémiai Kiadó, Budapest, 218–221.
- ⁴² Az ünnepekről s az általános törvénykezési szünidők határnapjairól: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/72300029.TV/> (Letöltve: 2019. jan. 26.)
- ⁴³ A törvénykezés folytatásáról a legközelebbi, főleg a rendszeres munkálatok megvizsgálására rendelt országgyűlés tartalma alatt: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/83000006.TV/> (Letöltve: 2019. jan. 26.)
- ⁴⁴ Megfenyítéséről és büntetéséről olyanoknak, a kik a közös ülések és országgyűlések helyén gyalázatosan viselkednek vagy hatalmaskodást követnek el. És arról, hogy azok, a kik személyesen meg nem jelenhetnek, az országgyűlésre milyen állású személyeket küldjenek? <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/62500062.TV/> (Letöltve: 2019. jan. 26.)
- ⁴⁵ A széksértés büntetése s ennek felhajtási módja: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/63500089.TV/> (Letöltve: 2019. jan. 26.)
- ⁴⁶ A becstelenítés tényének büntetését meghatározzák: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/72300057.TV/> (Letöltve: 2019. jan. 26.)
- ⁴⁷ Széksértésnek a közgyűlésen elkövetett gyalázkodások, más nagyobb becsmérések és tetteges bántalmazások számítottak. Az ilyen kihágások miatt ugyanazon gyűlés alatt kellett megbüntetni az elkövetőt.
- ⁴⁸ DEÁK *Ferencz beszédei. I. kötet: 1829–1842*. Összegejtette: KÖNYI Manó. Franklin Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1882. 163–168. (Országgyűlési beszéd Wesselényi Miklós báró és a szólásszabadság védelmében. Pozsony, 1835. jún. 16.)
- ⁴⁹ Balogh János perét végül 1835. szeptember 23-án megszüntették.
- ⁵⁰ Felsőbüki Nagy Pál liberális nemesi politikus, országgyűlési követ, a Magyar Tudós Társaság igazgatótanácsának tagja volt. (https://hu.wikipedia.org/wiki/Felsőbüki_Nagy_Pál) (Letöltve: 2019. jan. 26.)
- ⁵¹ Pest 1836. június 13., Sopron július 4., 25 vármegye október 10., Pest küldöttsége Bécsben október 11.
- ⁵² TRÓCSÁNYI (1970) 173.
- ⁵³ 1834 nyarán Wesselényi kemény szavakkal illette Noptsa, az erdélyi diéta elnökét, amiért az az országgyűlési ifjúság támadásától tartva polgárőrséggel őriztette házát. Később Noptsa László, az idős Noptsa unokaöccse provokálta Wesselényit. A báró kijelentette, hogy ő nem akar precedenst adni a politikai viták fegyveres eldöntésére, de a diéta után kész párbajozni. Erre Noptsa László elállt a verekedéstől, azonban hívei terjesztették a vádat, miszerint Wesselényi gyáva.
- ⁵⁴ Wesselényi nem ölhetette meg az ezredest, mert halálos párbajvétségért több éves börtönbüntetés járt. Vö. TRÓCSÁNYI (1970) 174.
- ⁵⁵ Uo. 174–175.
- ⁵⁶ Uo. 176.
- ⁵⁷ TRÓCSÁNYI (1986) 69.
- ⁵⁸ Ez az egyik leggyakrabban alkalmazott és legrégebbi perorvoslat volt, az ítélet felfüggesztését eredményezte és lehetőséget adott újabb bizonyítékok és érdemi érvelés benyújtására. Az 1618. évi LXV. törvénycikk alapján a perben két alkalommal lehetett prohibítát benyújtani. Vö. VARGA (1974) 229. old.) (Prohibita: ítélet-tiltás, bentiltás, a bírónak ítélethozástól való eltiltása.)
- ⁵⁹ TRÓCSÁNYI (1986) 71.
- ⁶⁰ Uo. 74.
- ⁶¹ Uo.
- ⁶² TRÓCSÁNYI (1970) 177.
- ⁶³ KOSÁRY Domokos (2002): Kossuth Lajos a reformkorban. *Millenniumi magyar történelem – Életrajzok*. Osiris, Budapest, 178–179.
- ⁶⁴ TRÓCSÁNYI (1986) 78.
- ⁶⁵ Uo. 76.
- ⁶⁶ Uo. 77.
- ⁶⁷ JAKAB Elek (1875): B. Wesselényi Miklós hűtlenségi bűnpere. In: *Történeti Lapok II. évf. 34. sz.* Kolozsvár, november 21. 1361.
- ⁶⁸ A 1792. évi XVI. tc. mindkét félnek 4 „szóváltásra” adott lehetőséget: Az igazságszolgáltatás gyorsításáról: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=79200016.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenu%3D26> (Letöltés: 2019. jan. 27.)
- ⁶⁹ VARGA (1974) 223–227.
- ⁷⁰ TRÓCSÁNYI (1986) 80.
- ⁷¹ Uo. 82.
- ⁷² JAKAB (1875) 1362.

- ⁷³ Uo. 1369.
- ⁷⁴ TRÓCSÁNYI (1986) 84.
- ⁷⁵ PAJKOSSY Gábor (2012): Kölcsey írásai Wesselényi védelmében. In: *Milyen nemzetet, kinek és hogyan? Tanulmányok Magyarország történelméről 1780–1948.* Szerk.: DOBSZAY Tamás – ERDŐDY Gábor – MANHERCZ Orsolya. ELTE BTK, Budapest, 189–190.
- ⁷⁶ PAJKOSSY (2012) 192.
- ⁷⁷ Uo.193. (Idézet Wesselényi naplójából)
- ⁷⁸ Kölcsey néhány nappal a beadvány elkészítése után, 1838. augusztus 24-én hunyt el.
- ⁷⁹ TRÓCSÁNYI (1970) 187.
- ⁸⁰ Uo. 186.
- ⁸¹ PAJKOSSY (2012) 194.
- ⁸² KÖLCSEY II. (1960) 633.
- ⁸³ Uo. 645.
- ⁸⁴ Uo. 680.
- ⁸⁵ Uo. 695.
- ⁸⁶ Uo. 704.
- ⁸⁷ Uo. 789–790.
- ⁸⁸ Uo. 816–817.
- ⁸⁹ Uo. 815.
- ⁹⁰ Uo. 916–924.
- ⁹¹ Uo. 945–959.
- ⁹² Uo. 979.
- ⁹³ Uo. 984.
- ⁹⁴ Uo. 963.
- ⁹⁵ VARGA (1974) 231–232.
- ⁹⁶ TRÓCSÁNYI (1986) 102.
- ⁹⁷ Az országgyűlési ifjak perében is hasonló álláspontot képviselt.
- ⁹⁸ TRÓCSÁNYI (1986) 101.
- ⁹⁹ 1838. december 4-én nevezték ki Pálffy Fidél helyett.
- ¹⁰⁰ TRÓCSÁNYI (1970) 196–197.
- ¹⁰¹ FÓNAGY (2000) 179–181.
- ¹⁰² Idézi: Prof. Dr. MISKOLCZY Dezső (1976): Wesselényi Miklós megvakulása. *Orvostörténeti Közlemények*, 77. Vol. XXI. 53.; *Ponticulus Hungaricus XIV. évf.* 6. sz. 2010. június
- ¹⁰³ Ráday Gedeon ellen a kormány bírálata miatt büntető per volt folyamatban, amikor Pest megyei követének választották. Emiatt a kormány megismételtette a választást, de Ráday újból többséget kapott. Az alsótáblai ellenzék ezt alkotmány sértőnek tekintette és a sérelem orvoslásáig nem kívánt érdemi előterjesztésekkel foglalkozni. Vö. PAJKOSSY Gábor (2006): A kormányzati „terrorizmus” politikája és az 1839–1840. évi országgyűlés. *Történelmi Szemle*, XLVIII. évf. 1-2. sz. 28.
- ¹⁰⁴ Ők fogságban védekezhetek, eljárásuk titkos volt, ügyvédjeiknek esküt kellett tenni, vagyis védelmük még szűkebb keretek közé szorult.
- ¹⁰⁵ Széchenyi naplója, 1835. március 5. – József nádor mondta találkozásuk során: „Nem, nem, hadd szolgáltassék igazság ... Egyik fő oka annak, hogy a mi jó urunk etc. etc. etc. – Csakis majd a kegyelem útján ...”
- ¹⁰⁶ KÖLCSEY II. (1960) 1018.
- ¹⁰⁷ Uo. 1018.